

3 1761 05304898 9

Bonwetsch, Gottlieb Nathaneal
Texte zur Geschichte des
Montanismus

BT
1435
B6

EINE TEXTE FÜR VORLESUNGEN UND ÜBUNGEN
HERAUSGEgeben von HANS LIETZMANN

129

TEXTE
ZUR
Geschichte des Montanismus

HERAUSGEgeben

von

D. NATHANAEL BONWETSCH

PREIS 0.80 M.

BONN

A. MARCUS UND E. WEBER'S VERLAG

1914

A. Marcus und E. Webers Verlag
in Bonn a. Rhein.

Luther's Werke

in Auswahl

Unter Mitwirkung von Albert Leizmann
herausgegeben von

Otto Clemen

Vier Bände

Preis in Leinen gebunden je 5.— M.

Diese neue Ausgabe will den jungen und alten Studenten, den Theologen, Germanisten und Historikern die wichtigsten Schriften Luthers in einer den wissenschaftlichen Anforderungen entsprechenden Textform in die Hand geben. Diesen Zweck können die Braunschweig-Berliner Ausgabe „für das christliche Haus“ und die von J. Böhmer besorgte „für das deutsche Volk“ mit ihren modernisierten deutschen und übersetzten lateinischen Texten naturgemäß nicht erfüllen, die Erlanger und die bisher einzige wissenschaftlich brauchbare Weimarer Ausgabe sind aber für die meisten unerschwinglich.

Unsere Ausgabe bietet die deutschen Texte nach den Originaldrucken. Die germanistische Revision und Beseitigung der Versehen der alten Drucker hat Prof. A. Leizmann besorgt. Die alte Interpunktions ist nur da geändert worden, wo sie geeignet war, ein Missverständnis zu erzeugen. Über alle Änderungen gibt der kritische Apparat Rechenschaft. In den lateinischen Texten ist durch maßvolle Modernisierung der Interpunktions das Verständnis erleichtert worden. Über weiterhin begegnende Schwierigkeiten helfen die Anmerkungen hinweg. Die Einleitungen zu den einzelnen Schriften sind möglichst kurz gehalten. Sie geben Veranlassung und Zeit der Abfassung und des Druckes der Schriften an, zeigen unter Hinweis auf beachtenswerte moderne Literatur Gesichtspunkte an, unter denen sie zu lesen sind, greifen aber der Lektüre in keiner Weise vor und überlassen dem Leser die Bildung des Urteils. Zur bequemen Auffindung von Zitaten sind die Seiten der Weimarer und Erlanger (1. und 2.) Ausgabe am Rande angegeben.

KLEINE TEXTE FÜR VORLESUNGEN UND ÜBUNGEN
HERAUSGEGEBEN VON HANS LIETZMANN

129

TEXT

ZUR

GESCHICHTE DES MONTANISMUS

HERAUSGEGEBEN

von

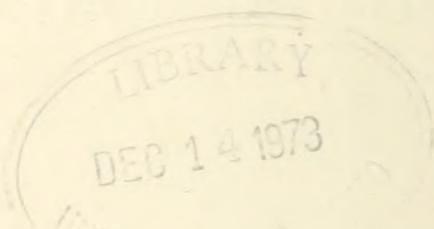
D. NATHANAEL BONWETSCH

BONN

A. MARCUS UND E. WEBER'S VERLAG

1914

BT
1435
B6

IRENAEUS

Adv. haer. III. II. 9. Alii vero, ut donum spiritus frustrentur, quod in novissimis temporibus secundum placitum patris effusum est in humanum genus, illam speciem non admittunt, quae est secundum Ioannem evangelium, in qua paracletum se missurum dominus promisit, sed simul et evangelium et propheticum repellunt spiritum; infelices vere, qui pseudoprophetas quidem esse nolunt, propheticam vero gratiam repellunt ab ecclesia, similia patientes his, qui propter eos, qui in hypocrisi veniunt, etiam a fratrum communicatione se abstinent. datur autem intelligi, quod huiusmodi neque apostolum Paulum recipient. in ea enim epistolā, quae est ad Corinthios, de propheticis charismatibus diligenter locutus est et scit viros et mulieres in ecclesia prophetantes. 25 per haec igitur omnia peccantes in spiritum Dei, in irremissibile incident peccatum.

EUSEBIUS

Kirchengeschichte II. 25. Οὐδὲν δὲ ἡττον καὶ ἐκκλησια- 6 στικὸς ἀνήρ, Γάϊος ὄνομα, κατὰ Ζεφυρίνον Ῥωμαίων γε- 20 γονώς ἐπίσκοπον· δες δὴ Πρόκλῳ τῆς κατὰ Φρύγας προ- ἴσταμένῳ γνώμης ἐγγράφως διαλεχθεὶς αὐτῷ δὴ ταῦτα περὶ τῶν τόπων, ἔνθα τῶν εἰρημένων ἀποστόλων (Πέτρου καὶ Παύλου) τὰ ἱερὰ σκηνώματα κατατέθειται, φησίν· „ἐγὼ δὲ 7 τὰ τρόπαια τῶν ἀποστόλων ἔχω δεῖξαι. ἐὰν γὰρ θελήσῃς 25 ἀπελθεῖν ἐπὶ τὸν Βατικανὸν ἢ ἐπὶ τὴν ὁδὸν τὴν Ὁσίαν, εὑρήσεις τὰ τρόπαια τῶν ταύτην ἰδρυσαμένων τὴν ἐκκλησίαν“.

¹ text nach Zahn, Gesch. d. NTl. Kan. II, 968 f. ⁸ pseudo-
prophetae hss | volunt hss ¹³ I Cor. 12. 14 ¹⁵ Mt. 12, 31
¹⁷ text nach Ed. Schwartz

4 III, 31. Καὶ ἐν τῷ Γαῖου δέ, οὗ μικρῷ πρόσθεν ἐμνήσθημεν, διαλόγῳ Πρόκλος, πρὸς ὃν ἐποιεῖτο τὴν ζῆτησιν, περὶ τῆς Φιλίππου καὶ τῶν θυγατέρων αὐτοῦ τελευτῆς συνάδων τοῖς ἐκτεθεῖσιν οὕτω φησίν „μετὰ τούτον δὲ προφήτιδες τέσσαρες οἵ Φιλίππου γεγένηται ἐν Ἱεραπόλει τῇ κατὰ τὴν Ἀσίαν· ὁ τάφος αὐτῶν ἔστιν ἐκεῖ καὶ ὁ τοῦ πατρὸς αὐτῶν“.

3 VI, 20. ἡλθε δὲ εἰς ἡμᾶς καὶ Γαῖου λογιωτάτου ἀνδρὸς διάλογος, ἐπὶ Ῥώμης κατὰ Ζεψυρίνον πρὸς Πρόκλον τῆς κατὰ Φρύγας αἱρέσεως ὑπερμαχοῦντα κεκινημένος, ἐν ᾧ τῶν δι’ ἐναντίας τὴν περὶ τὸ συντάττειν καινὰς γραφὰς προπέτειάν τε καὶ τολμᾶν ἐπιστομίζων τῶν τοῦ ἱεροῦ ἀποστόλου δεκατριῶν μόνον ἐπιστολῶν μνημονεύει, τὴν πρὸς Ἐβραίους μὴ συναριθμήσας ταῖς λοιπαῖς.

4 V, 3. Τῶν δ’ ἀμφὶ τὸν Μοντανὸν καὶ Ἀλκιβιάδην καὶ Θεόδοτον περὶ τὴν Φρυγίαν ἄρτι τότε πρῶτον τὴν περὶ τοῦ προφητεύειν ὑπόληψιν παρὰ πολλοῖς ἐκφερομένων (πλεῖσται γὰρ οὖν καὶ ἄλλαι παραδοξοποιίαι τοῦ θείου χαρίσματος εἰς ἔτι τότε κατὰ διαφόρους ἐκκλησίας ἐκτελούμεναι πίστιν παρὰ πολλοῖς τοῦ κάκείνους προφητεύειν παρεῖχον) καὶ δὴ διαφωνίας ὑπαρχούσης περὶ τῶν δεδηλωμένων, αὐθις οἱ κατὰ τὴν Γαλλίαν ἀδελφοὶ τὴν ἴδιαν κρίσιν καὶ περὶ τούτων εὐλαβῆ καὶ ὀρθοδοξοτάτην ὑποτάττουσιν, ἐκθέμενοι καὶ τῶν παρ’ αὐτοῖς τελειωθέντων μαρτύρων διαφόρους ἐπιστολάς, ἃς ἐν δεσμοῖς ἔτι ὑπάρχοντες τοῖς ἐπ’ Ἀσίας καὶ Φρυγίας ἀδελφοῖς διεχάραξαν, οὐ μὴν ἄλλα καὶ Ἐλευθέρωφ τῷ τότε Ῥωμαίων ἐπισκόπῳ, τῆς τῶν ἐκκλησιῶν εἰρήνης ἔνεκα πρεσβεύοντες.

V, 16. Πρὸς μὲν οὖν τὴν λεγομένην κατὰ Φρύγας αἱρεσιν ὅπλον ἰσχυρὸν καὶ ἀκαταγώνιστον ἐπὶ τῆς Ἱεραπόλεως τὸν Ἀπολινάριον, οὖν καὶ πρόσθεν μνήμην ὁ λόγος πεποίητο, ἄλλους τε σὺν αὐτῷ πλείους τῶν τηγικάδε λογίων ἀνδρῶν ἡ τῆς ἀληθείας ὑπέρμαχος ἀνίστη δύναμις, ἐξ ὧν καὶ ἡμῖν 2 ἴστορίας πλείστη τις ὑπόθεσις καταλέλειπται. ἀρχόμενος γοῦν τῆς κατ’ αὐτῶν γραφῆς τῶν εἰρημένων δή τις πρῶτον ἐπισημαίνεται, ως καὶ ἀγράφοις τοῖς κατ’ αὐτῶν ἐπεξέλθοι

14 Ἀλκιβιάδην: Μιλτιάδην?, vgl. V, 16, 3 34 κατ’ αὐτὸν

έλέγχοις. προοιμιάζεται γοῦν τοῦτον τὸν τρόπον. „ἐκ πλείστου 3
ὅσου καὶ ἵκανωτάτου χρόνου, ἀγαπητὲ Ἀυτοῖς Μάρκελλε,
ἐπιταχθεὶς ὑπὸ σοῦ συγγράψαι τινὰ λόγον εἰς τὴν τῶν κατὰ
Μιλτιάδην λεγομένων αἵρεσιν, ἐφεκτικώτερόν πως μέχρι νῦν
5 διεκείμην, οὐκ ἀπορίᾳ τοῦ δύνασθαι ἐλέγχειν μὲν τὸ φεῦδος,
μαρτυρεῖν δὲ τῇ ἀληθείᾳ, δεδιώς δὲ καὶ ἔξευλαβούμενος μή
πη δόξω τισὶν ἐπισυγγράψειν ἢ ἐπιδιατάσσεσθαι τῷ τῆς τοῦ
εὐαγγελίου καινῆς διαδήκης λόγῳ, φῆ μήτε προσθεῖναι μήτε
ἀφελεῖν δυνατὸν τῷ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον αὐτὸν πολιτεύεσθαι
10 προηρημένῳ. προσφάτως δὲ γενόμενος ἐν Ἀγκύρᾳ τῆς Γαλα- 4
τίας, καὶ καταλαβὼν τὴν κατὰ τόπου ἐκκλησίαν ὑπὸ τῆς
νέας ταύτης, οὐχ, ὡς αὐτοί φασιν, προφητείας, πολὺ δὲ μᾶλλον,
ώς δειχθῆσεται, φεῦδοπροφητείας διατεθρυλημένην, καθ' ὅσον
δυνατόν, τοῦ κυρίου παρασχόντος, περὶ αὐτῶν τε τούτων καὶ
15 τῶν προτεινομένων ὑπὸ αὐτῶν ἔκαστά τε διελέχθημεν ἡμέραις
πλείσιον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὡς τὴν μὲν ἐκκλησίαν ἀγαλλιασθῆναι
καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐπιρρωσθῆναι, τοὺς δὲ ἐξ ἐναντίας
πρὸς τὸ παρὸν ἀποκρουσθῆναι καὶ τοὺς ἀντιμέτους λυπηθῆναι.
ἀξιούντων οὖν τῶν κατὰ τόπου πρεσβυτέρων, ὅπως τῶν λε- 5
20 χθέντων κατὰ τῶν ἀντιδιατιθεμένων τῷ τῆς ἀληθείας λόγῳ
ὑπόμνημά τι καταλείπωμεν, παρόντος καὶ τοῦ συμπρεσβυτέρου
ἡμῶν Ζωτικοῦ τοῦ Ὁτρηγοῦ, τοῦτο μὲν οὐκ ἐπράξαμεν, ἐπηγ-
γειλάμεθα δὲ, ἐνθάδε γράψαντες, τοῦ κυρίου διδόντος, διὰ
σπουδῆς πέμψειν αὐτοῖς.“ — ταῦτα καὶ ἔῆς τούτοις ἔτερα 6
25 κατ' ἀρχὰς εἰπὼν τοῦ λόγου, τὸν αἴτιον τῆς δηλουμένης
αἱρέσεως προϊὼν τοῦτον ἀνιστορεῖ τὸν τρόπον. „ἡ τοίνυν ἔνστασις
αὐτῶν καὶ πρόσφατος τοῦ ἀποσχίσματος αἵρεσις πρὸς τὴν
ἐκκλησίαν τὴν αἵτιαν ἔσχε τοιαύτην. κώμη τις εἶναι λέγεται 7
ἐν τῇ κατὰ τὴν Φρυγίαν Μυσίᾳ, καλούμενη Ἀρδαβαῦ τοῦ-
30 νομα· ἔνθα φασί τινα τῶν νεοπίστων πρώτως, Μοντανὸν τοῦ-
νομα, κατὰ Γράτον Ἀσίας ἀνθύπατον, ἐν ἐπιθυμίᾳ ψυχῆς
ἀμέτρῳ φιλοπρωτείας δόντα πάροδον εἰς ἑαυτὸν τῷ ἀντι-
κειμένῳ πνευματοφορηθῆναι τε καὶ αἰφνιδίως ἐν κατοχῇ τινὶ

4 Μιλτιάδην : Ἀλκιβιάδην?, vgl. V, 3, 4 8 Apok. 22, 18
11 τόπον: Πόντον zumeist hss u. Syrer 15 ἔκαστά τε <Syr: ἐκτενέστατα
Schwartz 27 καὶ ἡ πρόσφατος 31 κατὰ Κοδράτον?

καὶ παρεκστάσει γενόμενον ἐνθουσιāν ἄρξασθαι τε λαλεῖν καὶ
 ἔνοφωνεῖν, παρὰ τὸ κατὰ παράδοσιν καὶ κατὰ διαδοχὴν
 8 ἀνωθεν τῆς ἐκκλησίας ἔθος δῆθεν προφητεύοντα. τῶν δὲ
 κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐν τῇ τῶν νόθων ἐκφωνημάτων ἀκροάσει
 γενομένων οἱ μὲν ὡς ἐπὶ ἐνεργούμενῳ καὶ δαιμονῶντι καὶ ἐν 5
 πλάνης πνεύματι ὑπάρχοντι καὶ τοὺς δχλους ταράττοντι
 ἀχθόμενοι ἐπετίμων καὶ λαλεῖν ἐκώλυον, μεμνημένοι τῆς τοῦ
 κυρίου διαστολῆς τε καὶ ἀπειλῆς πρὸς τὸ φυλάττεσθαι τὴν
 τῶν φευδοπροφητῶν ἐγρηγορότως παρουσίαν· οἱ δὲ ὡς ἀγίῳ
 πνεύματι καὶ προφητικῷ χαρίσματι ἐπαιρόμενοι καὶ οὐχ¹⁰
 ἥκιστα χαυνούμενοι, καὶ τῆς διαστολῆς τοῦ κυρίου ἐπιλανθανό-
 μενοι, τὸ βλαφίφρον καὶ ὑποκοριστικὸν καὶ λαοπλάνον πνεῦμα
 προυκαλοῦντο, θελγόμενοι καὶ πλανώμενοι ὑπ’ αὐτοῦ, εἰς τὸ
 9 μηκέτι κωλύεσθαι σιωπᾶν. τέχνη δέ τινι, μᾶλλον δὲ τοι-
 αύτῃ μεθόδῳ κακοτεχνίας ὁ διάβολος τὴν κατὰ τῶν παρη-¹⁵
 κόων ἀπώλειαν μηχανησάμενος καὶ παρ’ ἀξίᾳν ὑπ’ αὐτῶν
 τιμώμενος ὑπεξήγειρέν τε καὶ προσεξέκαυσεν αὐτῶν τὴν ἀπο-
 κενοιμημένην ἀπὸ τῆς κατ’ ἀλγήθειαν πίστεως διάγοιαν, ὡς
 καὶ ἑτέρας τινὰς δύο γυναικας ἐπεγείραι καὶ τοῦ νόθου πνεύ-
 ματος πληρῶσαι, ὡς καὶ λαλεῖν ἐκφρόνως καὶ ἀκαίρως καὶ²⁰
 ἀλλοτριοτρόπως, ὅμοίως τῷ προειρημένῳ· καὶ τοὺς μὲν χαί-
 ροντας καὶ χαυνούμενους ἐπ’ αὐτῷ μακαρίζοντος τοῦ πνεύ-
 ματος καὶ διὰ τοῦ μεγέθους τῶν ἐπαγγελμάτων ἐκφυσιοῦντος,
 25 ἔσθ’ ὅπη δὲ καὶ κατακρίνοντος στοχαστικῶς καὶ ἀξιοπίστως
 αὐτοὺς ἄντικρις, ἵνα καὶ ἐλεγκτικὸν εἶναι δοκῇ (οὐλίγοι δ’²⁵
 ἥσαν οὗτοι τῶν Φρυγῶν ἐξηπατημένοι), τὴν δὲ καθόλου καὶ
 πᾶσαν τὴν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν ἐκκλησίαν βλασφημεῖν διδάσκον-
 τος τοῦ ἀπηυθαδισμένου πνεύματος, ὅτι μήτε τιμὴν μήτε
 πάροδον εἰς αὐτὴν τὸ φευδοπροφητικὸν ἐλάμβανε πνεῦμα.
 30 τῶν γὰρ κατὰ τὴν Ἀσίαν πιστῶν πολλάκις καὶ πολλαχῇ τῆς³⁰
 Ἀσίας εἰς τοῦτο συνελθόντων καὶ τοὺς προσφάτους λόγους
 ἐξετασάντων καὶ βεβήλους ἀποφηγάντων καὶ ἀποδοκιμασάντων

8. II Mt. 7, 15 14 κωλύεσθαι (< Syr) oder σιωπᾶν tilgt Schwartz
 15 διάβολος tilgt Schwartz 22 χαυνούμενος : καυχωμένος 26 οὗτοι:
 <οἱ> οὗτως (ὑπὸ) Schwartz 30/1 τῆς Ἀσίας < Syr 31 τοῦτο: ταῦτα
 Schwartz

τὴν αἵρεσιν, οὗτοι δὴ τῆς τε ἐκκλησίας ἔξεώσθησαν καὶ τῆς κοινωνίας εἰρχθησαν.” — ταῦτα ἐν πρώτοις ἴστοργήσας, καὶ “δὶ’ ὅλου τοῦ συγγράμματος τὸν ἔλεγχον τῆς κατ’ αὐτοὺς πλάνης ἐπαγαγών, ἐν τῷ δευτέρῳ περὶ τῆς τελευτῆς τῶν προδεδηλωμένων ταῦτά φησιν. „ἐπειδὴ τοίνυν καὶ προφητο-¹² φόντας ἡμᾶς ἀπεκάλουν, δὲ μὴ τοὺς ἀμετροφώνους αὐτῶν προφήτας ἐδεξάμενα, (τούτους γάρ εἶναι φασιν, οὗτοι εἰς ἐπηγγείλατο τῷ λαῷ πέμψειν ὁ κύριος), ἀποκρινάσθωσαν ἡμῖν πρὸς θεοῦ· ἔστιν τις, ὃ βέλτιστοι, τούτων τῶν ἀπὸ Μονταγοῦ καὶ τῶν γυναικῶν λαλεῖν ἀρξαμένων, ὅστις ὑπὸ Ἰουδαίων ἐδιώχθη, ἢ ὑπὸ παρανόμων ἀπεντάνθη; οὐδεὶς. οὐδέ γέ τις αὐτῶν κρατηθεὶς ὑπὲρ τοῦ ὄντος ἀνεσταυρώθη; οὐ γάρ οὖν. οὐδὲ μὴν οὐδὲ ἐν συναγωγαῖς Ἰουδαίων τῶν γυναικῶν τις ἐμαστιγώθη ποτὲ ἢ ἐλισθοβολήθη; οὐδαμόσσε οὐδαμῶς. ¹³ ἂλλωφ δὲ θανάτῳ τελευτῆσαι λέγονται Μονταγός τε καὶ Μαξί- μιλλα. τούτους γάρ ὑπὸ πνεύματος βλαψίφρονος ἐκατέρους ὑποκινήσαντος λόγος ἀναρτήσαι ἔσυτούς, οὐχ ὄμοι, κατὰ δὲ τὸν τῆς ἐκάστου τελευτῆς καιρόν, φάμη πολλῇ, καὶ οὕτω δὲ τελευτῆσαι καὶ τὸν βίον καταστρέψαι Ἰουδαία προδότου δίκην. ¹⁴ καθάπερ καὶ τὸν Θαυμαστὸν ἐκείνον τὸν πρῶτον τῆς κατ’ αὐτοὺς λεγομένης προφητείας οἷον ἐπίτροπόν τινα Θεόδοτον πολὺς αἱρεῖ λόγος, ὡς αἱρόμενόν ποτε καὶ ἀναλαμβανόμενον εἰς οὐρανοὺς παρεκτήναι τε καὶ καταπιεύσαι ἔαυτὸν τῷ τῆς ἀπάτης πνεύματι καὶ διεκευθύντα κακῶς τελευτῆσαι. ¹⁵ φασὶ γοῦν τοῦτο οἵτις γεγονέναι· ἀλλὰ μὴ ἦν τοῦ ιδεῖν ἡμᾶς ἐπίστασιται τι τῶν τοιούτων νομίζομεν, ὃ μακάριε· ἵσως μὲν γάρ οὕτως, ἵσως δὲ οὐχ οὕτως τετελευτήκασιν Μονταγός τε καὶ Θεόδοτος καὶ γάρ προειργμένη γρυγή.“ — αὐτὶς ¹⁶ δὲ ἐν τῷ αὐτῷ φησιν λόγῳ τοὺς τότε ἱεροὺς ἐπισκόπους πε-¹⁷ ρι πειρᾶσθαι μὲν τὸ ἐν τῇ Μαξιμίλλῃ πνεῦμα διελέγεσαι, κεκωλύσθαι δὲ πρὸς ἑτέρων, συνεργούντων δηλαδὴ τῷ πνεύματι. γράψει δὲ οὕτως· „καὶ μὴ λεγέτω ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ τῷ κατὰ Ἀστέριον Ὁρ- βανὸν τὸ διὰ Μαξιμίλλης πνεῦμα διώκομα· ως λόγος ἐκ προβάτων· οὐκ εἰμὶ λόγος· ἥτιμά εἰμι καὶ πνεῦμα

² ἀπείχθησαν 7—14 Mt. 23, 34 26 νομίζωμεν 33 οὐρβανὸν

καὶ δύναμις², ἀλλὰ τὴν ἐν τῷ πνεύματι δύναμιν ἐναργῶς
δειξάτω καὶ ἐλεγχάτω καὶ ἔξομολογεῖσθαι διὰ τοῦ πνεύματος
καταναγκασάτω τοὺς τότε παρόντας εἰς τὸ δοκιμάσαι καὶ
διαλεχθῆναι τῷ πνεύματι λαλοῦντι, ἄνδρας δοκίμους καὶ
ἐπισκόπους, Ζωτικὸν ἀπὸ Κουμάνης κώμης καὶ Ἰουλιανὸν ἀπὸ 5
Ἀπαρείας, ὃν οἱ περὶ Θεμίσωνα τὰ στόματα φιμώσαντες
οἷς εἶσαν τὸ φευδὲς καὶ λαοπλάνον πνεῦμα ὡπ' αὐτῶν ἐλεγ-
χοῦσιν.¹⁸ ἐν ταῦτῷ δὲ πάλιν ἔτερα μεταξὺ πρὸς ἐλεγχον τῶν
τῆς Μαξιμίλλιανος φευδοπροφητειῶν εἰπών, ὅμοι τόν τε χρόνον
καθ' ὃν ταῦτ' ἔγραψεν σημαίνει καὶ τῶν προρρήσεων αὐτῆς 10
μέμνηται, δι' ὃν πολέμους ἔσεσθαι καὶ ἀκαταστασίας προ-
19 εμαντεύσατο, ὃν καὶ τὴν φευδολογίαν εὑθύνει ὡδε λέγων· „καὶ
πῶς οἱ καταφανὲς ἥδη γέγονεν καὶ τοῦτο τὸ φεῦδος; πλειό-
γάρ τοι τρισκαΐδεκα ἔτη εἰς ταῦτη τὴν ἡμέραν. ἐξ οὗ τετελεύ-
τηκεν ἡ γυνή, καὶ οὕτε μερικής οὔτε καθολικῆς κόσμῳ γέγονεν 15
πόλεμος, ἀλλὰ καὶ Χριστιανοῖς μᾶλλον εἰρήνη διάμονος ἐξ
ἐλέου θεοῦ“. — καὶ ταῦτα δ' ἐκ τοῦ δευτέρου συγγράμματος.
20 καὶ ἀπὸ τοῦ τρίτου δὲ σμικρὰς παραθήσομαι λέξεις, δι' ὃν
πρὸς τοὺς αὐχοῦντας, ὡς ἄρα πλείους καὶ αὐτῶν μεμαρτυρη-
κότες εἰσεν, ταῦτά φησιν· „ὅταν τοίνυν ἐν πᾶσι τοῖς εἰρημένοις 20
ἐλεγχθέντες ἀπορήσωσιν, ἐπὶ τοὺς μάρτυρας καταφεύγειν πει-
ρῶνται, λέγοντες πολλοὺς ἔχειν μάρτυρας, καὶ τοῦτ' εἴναι
τεκμήριον πιστὸν τῆς δυνάμεως τοῦ παρ' αὐτοῖς λεγομένου
προφητικοῦ πνεύματος. τὸ δ' ἔστιν ἄρα, ὡς ἔοικεν, παντὸς
21 μᾶλλον οὐκ ἀλγήθει. καὶ γάρ τῶν ἀλλων αἵρεσεών τινες 25
πλείστους ὅσους ἔχουσι μάρτυρας, καὶ οὐ παρὰ τοῦτο δήπου
συγκαταθησόμεθα, οὐδὲ ἀλγήθειαν ἔχειν αὐτοὺς ὄμολογήσομεν.
καὶ πρῶτοί γε οἱ ἀπὸ τῆς Μαρκίωνος αἵρεσεως Μαρκιωνισταὶ
καλούμενοι πλείστους ὅσους ἔχειν Χριστοῦ μάρτυρας λέγουσιν,
ἀλλὰ τὸν γε Χριστὸν αὐτὸν κατ' ἀλγήθειαν οὐχ ὄμολογούσι.“ 30
22 καὶ μετὰ βραχέα τούτοις ἐπιφέρει λέγων· „οὖτε τοι καὶ ἐπει-
δὴν οἱ ἐπὶ τὸ τῆς κατ' ἀλγήθειαν πίστεως μαρτύριον κληθέντες
ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας τύχωσι μετά. τινων τῶν ἀπὸ τῆς τῶν
Φρυγῶν αἵρεσεως λεγομένων μαρτύρων, διαφέρονται τε πρὸς

αὐτοῖς καὶ μὴ κοινωνίσαντες αὐτοῖς τελειοῦνται διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι τυγχανατάνεσται τῷ διὰ Μοντανοῦ καὶ τῶν γυναικῶν πνεύματι. καὶ ὅτι τοῦτο ἀληθὲς καὶ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων χρόνων ἐν Ἀπαρτείᾳ τῇ πρὸς Μαϊάνδρῳ συγχάνει γεγενημένον ἐν τοῖς περὶ Γάιον καὶ Ἀλέξανδρον ἀπὸ Εὑμενείας μαρτυρήτας πρόδηλον.”

17. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ συγγράμματι καὶ Μιλτιάδου συγγραφέως μέμνηται. ὡς λόγον τινὰ καὶ αὐτοῖς κατὰ τῆς προειρημένης αἱρέσεως γεγραφότος. παρατέμενος γοῦν αὐτῶν λέξεις τινάς ἐπιφέρει λέγων· „ταῦτα εὑρὼν ἐν τοις συγγράμμασι αὐτῶν ἐνισταμένων τῷ Μιλτιάδῳ τοῦ ἀδελφοῦ συγγράμματι, ἐν φῶ ἀποδεικνυσιν περὶ τούτου μὴ δεῖν προφήτην ἐν ἐκπατάσει λαλεῖν. ἐπειδέμορφην.” — ὑποκαταβάς δὲ ἐν τούτῳ τούτος εἰς καταριθμεῖται Ἀρμίαν τινὰ καὶ Κοδράτον. λέγων οὕτως· „ἄλλος γε φευδοπροφήτης ἐν παρεκπάσει. φῶ ἔπειται ἄδεια καὶ ἀφοβία. ἀρχομένοι μὲν ἐξ ἔκουσίου ἀμαρτίας, καταστρέφοντος δὲ εἰς ἀκούσιον μανίαν φυγῆς. ὡς προείρηται. τοῦτον δὲ τὸν ἀρόπον οὗτος τινὰ τῶν κατὰ τὴν παλαιάν. οὗτος τῶν κατὰ τὴν καινὴν πνευματοφορητῶντα προφήτην δεῖξαι διηγήσονται. οὗτος Ἀγαρον. οὗτος Ιούδαν. οὗτος Σίλαν. οὗτος τὰς Φιλίππου θυγατέρας. οὗτος τὴν ἐκ Φιλαδελφείᾳ Ἀρμίαν. οὗτος Κοδράτον. οὗτος γε δὴ τινας ἄλλους μηδὲν αὐτοῖς προσήκοντας κανογήσονται.”

καὶ αὐτὶς δὲ μετὰ βραχέα ταῖτο φρεσί· „εἰ γάρ μετὰ Κοδράτῳ τον καὶ τὴν ἐκ Φιλαδελφείᾳ Ἀρμίαν. ὡς φασιν. αἱ περὶ Μοντανὸν διεδέξαντο γυναικες τὸ προφητικὸν χάρισμα, τοῖς ἀπὸ Μοντανοῦ καὶ τῶν γυναικῶν τίνες παρ’ αὐτοῖς διεδέξαντο δειέστωσαν. δεῖν γάρ εἶναι τὸ προφητικὸν χάρισμα ἐν πάσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ μέχρι τῆς τελείας παρουσίας ὁ ἀπόστολος ἀξιος· „ἄλλος οὐκ ἀν ἔχοιν δεῖξαι τεσσαρεσκαιδένατον Υἱόν, ποι τοῦτο ἔτος ἀπὸ τῆς Μαξιμilians τελευτῆς.” οὗτος μὲν δὴ τοσάντα...”

18. Τῆς δὲ κατὰ Φρίγας καλουμένης αἱρέσεως καὶ Ἀπολλώνιος, ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς. ἀκμαζούσης εἰσεῖται κατὰ τὴν Φρυγίαν ἔλεγχον ἐντησάμενος. Ίδιον κατ-

II Μίλτ.: Ἀλκιβιάδου hss Syr. 13 αὐτῷ — Act. II, 28. 21, 10. 15, 32 17 ἀργόμενος . . καταστρέφων 23 γε: εἰ

αὐτῶν πεποίηται σύγγραμμα, τὰς μὲν φερομένας αὐτῶν προφητείας ψευδεῖς οὕσας κατὰ λέξιν εὐθύνων, τὸν δὲ βίον τῶν τῆς αἱρέσεως ἀρχηγῶν ὅποιος τις γέγονεν διελέγχων. αὐτοῖς
 2 δὲ ἥγιμας: περὶ τοῦ Μοντανοῦ ταῦτα λέγοντος ἄκουε· „ἀλλὰ τίς ἐστιν οὗτος ὁ πρόσφατος διδάσκαλος τὰ ἔργα αὐτοῦ καὶ
 3 ἡ διδασκαλία δείκνυσιν. οὗτός ἐστιν ὁ διδάξας λύσεις γάμων,
 ὁ νηστείας νομοθετήσας, ὁ Πέπουζαν καὶ Τόμιον Ἱερουσαλήμ
 ὀνομάσας (πόλεις δέ εἰσιν αὗται μικραὶ τῆς Φρυγίας), τοὺς
 πανταχόθεν ἐκεὶ συναγαγεῖν ἐθέλων, ὁ πρακτήρας χρημάτων
 καταστήσας, ὁ ἐπ' ὀνόματι προσφορῶν τὴν δωροληψίαν ἐπι-
 10 τεγγάρμενος. ὁ σαλάρια χορηγῶν τοῖς κηρύσσουσιν αὐτοῦ τὸν
 λόγον, ἵνα διὰ τῆς γαστριμαργίας ἡ διδασκαλία τοῦ λόγου
 3 κρατύνηται.“ καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ Μοντανοῦ· καὶ περὶ τῶν προφητίδων δὲ αὐτοῦ ὑποκαταβάς οὕτω γράφει· „δείκνυμεν
 4 οὖν αὐτὰς πρώτας τὰς προφήτιδας ταῦτας, ἀφ' οὗ τοῦ πνεύ-
 ματος ἐπληρώθησαν, τοὺς ἀνδρας καταλιπούσας. πῶς οὖν
 5 ἐψεύδοντο Πρίσκαν παρθένον ἀποκαλοῦντες;“ — εἰτ' ἐπι-
 6 φέρει λέγων· „δοκεῖ σοι πᾶσα γραφὴ κωλύειν προφήτην λαμ-
 βάνειν δῶρα καὶ γρίματα; ὅταν οὖν ἵδω τὴν προφῆτιν εἰλη-
 φυῖαν καὶ γρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ πολυτελεῖς ἐσμῆτας, πῶς
 7 αὐτὴν μὴ παραιτήσωμαι;“ αὗθις δὲ ὑποκαταβάς πέρι τινος
 τῶν κατ' αὐτοὺς ὄμοιογητῶν ταῦτά φησιν. „εἴτι δὲ καὶ Θε-
 8 μίσων, ὁ τὴν ἀξιόπιστον πλεονεξίαν ἡμερισμένος, ὁ μὴ βαστά-
 σας τῆς ὄμοιογίας τὸ σημεῖον, ἀλλὰ πλήθει χρημάτων ἀπο-
 θέμενος τὰ δεσμά, δέον ἐπὶ τούτῳ ταπεινοφρονεῖν, ὡς μάρτυς
 9 καυχώμενος ἐπόλυμησεν, μιμούμενος τὸν ἀπόστολον, καθολικήν
 τινα συνταξάμενος ἐπιστολὴν κατηγεῖν μὲν τοὺς ἄμεινον αὐτοῦ
 πεπιστευκότας, συναγωγίζεσθαι δὲ τοῖς τῆς κενοφωνίας λόγοις,
 10 βλασφημήσαι δὲ εἰς τὸν κύριον καὶ τοὺς ἀποστόλους καὶ τὴν
 ἄγιαν ἐκκλησίαν.“ — καὶ περὶ ἑτέρου δὲ αὗθις τῶν κατ' αὐτοὺς
 11 τετιμημένων ὡς δὴ μαρτύρων οὕτω γράφει· „ἵνα δὲ μὴ περὶ πλει-
 12 ὄνων λέγωμεν, ἡ προφῆτις ἡμῖν εἰπάτω τὰ κατὰ Ἀλέξανδρον
 τὸν λέγοντα ἑαυτὸν μάρτυρα, φῶ συνεστιάται, φῶ προσκυνοῦσιν καὶ
 αὐτῷ πολλοί, οὗ τὰς ληστείας καὶ τὰ ἄλλα τολμήματα, ἐφ'

οίς κεκολασται, οὐκ ἡμάς δεῖ λέγειν, ἀλλὰ ὁ ὀπισθόδομος
ἔχει· τις οὖν τὸν χαρίζεται τὰ ἀμαρτήματα· πότερον ὁ προ-
φῆτης τὰς ληπτείας τῷ μάρτυρι, ή ὁ μάρτυς τῷ προφήτῃ
τὰς πλεονεξίας; εἰρηκότος γάρ τοῦ κυρίου μὴ κτύσῃς χρυ-
σὸν μήτε ὅργυρον μήτε δύο γιτώνας· οὗτοι πάν τουναντίον
πεπληρωμελήκασιν περὶ τὰς τούτων τῶν ἀπηγρευμένων κτύσεις.
δειξομεν γάρ τοὺς λεγομένους παρ' αὐτοῖς προφήτας καὶ
μάρτυρας μὴ μόνον παρὰ πλουσίων, ἀλλὰ καὶ παρὰ πτωχῶν
καὶ ὄρφανῶν καὶ χηρῶν κερματιζομένους. καὶ εἰ πεποίησαν
τοῦ έχουσιν, στήρισαν ἐν τούτῳ καὶ διαριζάσιωσαν ἐπὶ τούτοις.
ἴνα ἔτιν ἐλεγγυθῶσιν, καν τοῦ λοιποῦ παύσανται πληρωμελούντες·
δεῖ γάρ τοὺς καρποὺς δοκιμάζεσθαι τοῦ προφήτου, ἀπὸ γὰρ
τοῦ καρποῦ τὸ ξύλον γνωσκεται. ἵνα δὲ τοῖς βουλομένοις τὰ
κατὰ Ἀλέξανδρον τὴν γνώριμα, κέκριται ὑπὸ Αἰμιλίου Φρον-
τοῦ τίνου ἀνθυπάτου ἐν Ἐφέσῳ, οὐ διὰ τὸ ὄνομα, ἀλλὰ διὸ ἂς
ἐπόλυμηρεν ληπτείας, ὃν ἥδη παραβάτης· εἰς² ἐπιψευσάμενος
τῷ ὄνόματι τοῦ κυρίου ἀπολέλυται. πλανήτας τοῖς ἐκεὶ³
πιστούς· καὶ τῇ ιδίᾳ παροικίᾳ αὐτῶν, ὅπεραν τίν, οὐκ ἐδέξατο,
διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ληπτήν· καὶ οἱ θέλοντες μαθεῖν τὰ κατ-
ακήτον ἔχουσιν τὸ τῆς Ἀσίας δημόσιον ἀρχεῖον· ὃν ὁ προ-
φῆτης συνόντα πολλοῖς ἔτεσιν ἀγνοεῖ· τούτον ἐλέγχοντες
ἡμεῖς διὸ αὐτοῦ καὶ τὴν ὑπόστασιν ἐξελέγχομεν τοῦ προφήτου.
τὸ δημοιόν ἐπὶ πολλῶν δινάμενα ἀποδεῖξαι, καὶ εἰ θαρροῦσιν,
ὑπομεινάτωσαν τὸν Ἐλεγχον.⁴ — πάλιν τε αὖ ἐτέρῳ τόπῳ
τοῦ συγγράμματος περὶ ὧν αὐχοῦσι προφητῶν ἐπιλέγει ταῦτα·
„ἔτιν ἀρνῶνται δώρα τοὺς προφήτας αὐτῶν εἰληφέναι. τοῦτο
διμολογησάτωσαν. ὅτι ἔτιν ἐλεγγυθῶσιν εἰληφότες, οὐκ εἰσὶ⁵
προφῆται, καὶ μορίας ἀποδεῖξεις τούτων παραστήσομεν. ἀναγ-
καῖον δέ ἔστιν πάντας καρποὺς δοκιμάζεσθαι προφήτου.
προφῆτης, εἰπέ μοι, βάπτεται· προφῆτης στιβίζεται· προ-
φῆτης φιλοκοσμεῖ· προφῆτης τάβλαις καὶ κύβοις παιᾶται·
προφῆτης δανείζεται· ταῦτα διμολογησάτωσαν πότερον ἔξεστιν τῇ
μῆτρὶ, ἐγὼ δὲ ὅτι γέγονεν παρ' αὐτοῖς δεῖξω.“ — ὁ δὲ αὐτὸς οὗτος
12

I ὀπισθ.: γραφεῖς τόμος 2/3 ὁ προφῆτης.. τῷ προφήτῃ: prophetissa.. prophetissae 4 Mt. 10, 9f. 12f. Mt. 7, 16. 12. 33 14 15 Φρόν-
τωνος Syr 26 vgl. Did. II. 12 29 Mt. 7, 20 31 προφῆτις 3mal Lat

Απολλώνιος κατὰ τὸ αὐτὸν σύγγραμμα ἴστορει ὡς ἄρα τεσσαρακοστὸν ἐτύγχανεν ἔτος ἐπὶ τὴν τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ γραφήν, ἐξ οὗ τῇ προσποιήτῳ αὐτοῦ προφητείᾳ ὁ Μοντανὸς 13 ἐπικεχείρηκεν. — καὶ πάλιν φησὶν ὡς ἄρα Ζωτικός, οὗ καὶ ὁ πρότερος συγγραφεὺς ἐμνημόνευσεν, ἐν Πεπούζοις προφῆτεύειν δὴ προσποιουμένης τῆς Μαξιμίλλης ἐπιστὰς διελέγεαι τὸ ἐνεργοῦν ἐν αὐτῇ πνεῦμα πεπείραται, ἐκωλύθη γε μὴν πρὸς τῶν τὰ ἐκείνης φρονούντων. καὶ Θρασέα δέ τινος τῶν 14 τότε μαρτύρων μνημονεύει. ἔτι δὲ ὡς ἐκ παραδόσεως τὸν σωτῆρά φησι προστεταχέναι τοῖς αὐτοῦ ἀποστόλοις, ἐπὶ δώδεκα 15 ἔτεσιν μὴ χωρισθῆναι τῆς Ἱερουσαλήμ. κέχρηται δὲ καὶ μαρτυρίαις ἀπὸ τῆς Ἰωάννου Ἀποκαλύψεως, καὶ νεκρὸν δὲ δυνάμει θείᾳ πρὸς αὐτοῦ Ἰωάννου ἐν τῇ Ἐφέσῳ ἐγγέρθαι ἴστορει· καὶ ἄλλα τινά φησι, δι' ὧν ἵκανως τῆς προειρημένης αἵρεσεως πληρέστατα διηγήθυνεν τῇ πλάνῃ. ταῦτα καὶ ὁ 15 Ἀπολλώνιος.

19. Τῶν δὲ Ἀπολιναρίου κατὰ τῆς δηλωθείσης αἵρεσεως μνήμην πεποίηται Σαραπίων, ὃν ἐπὶ τῶν δηλουμένων χρόνων μετὰ Μαξιμίνον ἐπίσκοπον τῆς Ἀντιοχέων ἐκκλησίας γενέσθαι κατέχει λόγος. μέμνηται δὲ αὐτοῦ ἐν ἰδίᾳ ἐπιστολῇ 20 τῇ πρὸς Καρικὸν καὶ Πόντιον, ἐν ᾧ διευθύνων καὶ αὐτὸς τὴν αὐτὴν αἵρεσιν ἐπιλέγει ταῦτα· „ὅπως δὲ καὶ τοῦτο εἰδῆτε, ὅτι τῆς φευδοῦς ταύτης τάξεως τῆς ἐπικαλουμένης νέας προφητείας ἐβδέλυκται γῇ ἐνέργεια παρὰ πάσῃ τῇ ἐν κόσμῳ ἀδελφότητι, πέποιμφα ὑμῖν καὶ Κλαυδίου Ἀπολιναρίου τοῦ 25 μακαριωτάτου γενομένου ἐν Ἱεραπόλει τῆς Ἀσίας ἐπισκόπου 3 γράμματα.“ — ἐν ταύτῃ δὲ τῇ τοῦ Σαραπίωνος ἐπιστολῇ καὶ ὑποσημειώσεις φέρονται διαφόρων ἐπισκόπων, ὧν ὁ μέν τις ὠδέ πως ὑποσεσημείωται „Ἀδρήλιος Κυρήνιος μάρτυς ἐρρώσθαι ὑμᾶς εὔχομαι“, ὁ δέ τις τοῦτον τὸν τρόπον „Αἴλιος 30 Πιούπλιος Ἰούλιος ἀπὸ Δεβελτοῦ κολωνίας τῆς Θράκης ἐπίσκοπος· ζῇ ὁ θεός ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅτι Σωτᾶς ὁ μακάριος ὁ ἐν Ἀγχιάλῳ ἡθέλγει τὸν δαιμόνα τὸν Πρισκίλλης ἐκ- 4 βαλεῖν, καὶ οἱ ὑποκριταὶ οὐκ ἀφήκαν.“ καὶ ἄλλων δὲ

21 πόντιον: ποντικὸν 24 ἐν τῷ κόσμῳ 30 Αἴλιος: αδρήλιος
Syr:aelius aemilius aurelius valerius Lat.

πλειόνων τὸν ἀριθμὸν ἐπισκόπων συμψήφων τούτοις ἐν τοῖς δηλωθεῖσι γράμμασιν αὐτόγραφοι φέρονται σγμειώσεις. καὶ τὰ μὲν κατὰ τούτους ἦν τοιαῦτα.

HIPPOLYT

Refut. heres. VIII. 10. Ἐτεροί δὲ καὶ αὗτοί αἱρετικῶτεροι τὴν φύσιν. Φρύγες τὸ γένος. προληφθέντες ὑπὸ γυναιῶν ἡπάτηνται. Πρισκιλλῆς τινὸς καὶ Μαξιμιλλῆς αὐλονιμένων, ὃς προφήτειδας νομίζουσιν, ἐν ταῦταις τὸ παράκλητον πνεῦμα κεχωρηκέναι λέγοντες, καὶ τινα πρὸ αὐτῶν Μοντανὸν ὄμοιώς 10 δοξάζουσιν ὡς προφήτην. ὃν βίβλους ἀπείρους ἔχοντες πλανῶνται, μήτε τὰ ὑπὸ αὐτῶν λελαλημένα λόγῳ κρίναντες, μήτε τοῖς κρίναι δυναμένοις προσέχοντες, ἀλλ᾽ ἀκρίτως τῇ πρὸς αὐτοὺς πίστει προσφέρονται, πλειόν τι δὲ αὐτῶν φάσκοντες [ῶς] μεμαθηκέναι ἢ ἐκ νόμοι καὶ προφητῶν καὶ τῶν εὐαγγελίων. ὑπὲρ δὲ ἀποστόλους καὶ πᾶν χάρισμα ταῦτα τὰ γύναια δοξάζουσιν, ὡς τολμῶν πλειόν τι Χριστοῦ ἐν τούτοις λέγειν τινὰς αὐτῶν γεγονέναι. οὕτοι τὸν μὲν πατέρα τῶν ὅλων θεὸν καὶ πάντων κτίστην ὄμοιώς τῇ ἐκκλησίᾳ ὄμοιογονίαι καὶ ὅταν τὸ εὐαγγέλιον περὶ τοῦ Χριστοῦ μαρτυρεῖ, καινίζουσι δὲ γηραστίας καὶ ἕορτᾶς καὶ ἔγραφωνται καὶ ράφανοφαγίας φάσκοντες ὑπὸ τῶν γυναιῶν δεδιδάχθαι. τινὲς δὲ αὐτῶν τῇ τῷ Νοητιανῶν αἱρέται συντιθέμενοι τὸν πατέρα αὐτὸν εἶναι τὸν οὐρανὸν λέγονται, καὶ τούτον ὑπὸ γένεσιν καὶ πάντος καὶ θάνατον ἐληλυθέναι.

In Daniel. IV, 18. Διηγγήσομαι γάρ καὶ τὸ συμβάν οὐ πρὸ πολλοῦ χρόνου ἐν τῇ Συρίᾳ. προεστῶς γάρ τις τῆς ἐκεὶ ἐκκλησίας 2 καὶ μὴ ἐμπόνως ἐντυγχάνων ταῖς θείαις γραμμαῖς μηδὲ τῇ φωνῇ τοῦ κυρίου ἀκολουθήσας ἐπλανήθη καὶ αὐτὸς καὶ ἑτέροις 3 ἐπλάνησεν. τοῦ γάρ κυρίου εἰπόντος „ἐξεγερθήσονται πολλοὶ ;” ἡ φειδόγριστοι καὶ φειδοπροφῆται καὶ δώσονται σγμεία καὶ τέ-

ρατα, ὥστε πλανῆσαι εἰ δυνατὸν καὶ τοὺς ἐκλεκτούς. τότε ἐάν τις εἴπῃ ὅμιλον· ίδοις ὡδεῖς ὁ Χριστός, ή ὡδεῖς, μὴ πιστεύσῃς· ίδοις ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐστίν, μὴ ἐξέλθῃς· ίδοις ἐν τοῖς ταμείοις, μὴ εἰσέλθῃς⁷, ταῦτα μὴ νοήσας ἐκεῖνος, ἔπεισε πολλοὺς τῶν ἀδελφῶν μετὰ γυναικῶν καὶ τέκνων εἰς συνάντησιν τῷ Χριστῷ⁵ ἐξελθεῖν εἰς τὴν ἐρήμον, οἷς καὶ ἐπλανῶντο ἐν τοῖς ὅρεσιν καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς εἰκῇ πλαζόμενοι· ὥστε μικροῦ δεῖν ὡς ληστὰς αὐτοὺς συλληφθέντας πάντας ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος ἀγαιρεθῆναι, εἰ μὴ ἔτυχεν ή τούτου γυνὴ οὖσα πιστή, καὶ ὑπ' αὐτῆς παρακληθεὶς κατέστειλε τὸ πρᾶγμα, ἵνα μὴ δι' αὐτοὺς διωγμὸς¹⁰ πᾶσιν ἐπιγένηται.

19. Ἐτερος δέ τις ὄμοιώς ἐν τῷ Πόντῳ, καὶ αὐτὸς προεστὼς ἐκκλησίας, εὐλαβῆς μὲν ἀνὴρ καὶ ταπεινόφρων, μὴ προσέχων δὲ ἀσφαλῶς ταῖς γραφαῖς, ἀλλὰ τοῖς ὀράμασιν οἵς αὐτὸς ἐώρα² μᾶλλον ἐπίστευεν. ἐπιτυχὼν γὰρ ἐφ³ ἐνὶ καὶ δευτέρῳ καὶ τρίτῳ¹⁵ ἐνυπνίῳ, ἤρξατο λοιπὸν προλέγειν τοῖς ἀδελφοῖς ὡς προφήτης· 3 τόδε εἶδον καὶ τόδε μέλλει γίνεσθαι. καὶ δή ποτε πλανῆθεὶς εἰπεν· γιγάντες ἀδελφοί, δτι μετὰ ἐνιαυτὸν ή κρίσις μέλλει γίνεσθαι. 4 οἱ δὲ ἀκούσαντες αὐτοῦ προλέγοντος, ὡς δτι „ἐνέστηκεν ή γῆμέρα τοῦ κυρίου“, μετὰ κλαυθμῶν καὶ δύνρυμῶν ἐδέοντο τοῦ κυρίου²⁰ νυκτὸς καὶ γῆμέρας πρὸ διφθαλμῶν ἔχοντες τὴν ἐπερχόμενην⁵ τῆς κρίσεως γῆμέραν. καὶ εἰς τοσοῦτον ἤγαγεν φόβον καὶ δειλίαν τοὺς ἀδελφούς, ὥστε ἐᾶσαι αὐτῶν τὰς χώρας καὶ τοὺς ἀγροὺς ἐρήμους τά τε κτήματα αὐτῶν οἱ πλείους κατεπώλησαν. 6 ὁ δὲ ἔφη αὐτοῖς· ἐάν μὴ γένηται καθὼς εἶπον, μηκέτι μηδὲ²⁵ ταῖς γραφαῖς πιστεύσῃς, ἀλλὰ ποιείτω ἐκαστος ὅμῶν ὁ βούτηται. τῶν δὲ προσδοκῶντων μὲν τὸ ἀποβησόμενον καὶ τοῦ ἐνιαυτοῦ πληρωθέντος, μηδενὸς δὲ ὡν ἐκεῖνος ἔλεγεν συμβάντος, αὐτὸς μὲν κατησχύνθη ὡς φευσάμενος, αἱ δὲ γραφαὶ ἐφάνησαν ἀληθεύουσαι, οἱ δὲ ἀδελφοὶ εὑρέθησαν σκανδαλιζόμενοι, ὥστε λοιπὸν τὰς παρθένους αὐτῶν γῆμαι καὶ τοὺς ἀνδρας ἐπὶ τὴν γεωργίαν χωρῆσαι· οἱ δὲ εἰκῇ τὰ ἑαυτῶν κτήματα πωλήσαντες εὑρέθησαν ὕστερον ἐπαιτοῦντες.

7 εἰκῇ : ἐκεῖ B 19 2 Th. 2, 2

PSEUDOTERTULLIAN

Adv. omnes haereses (aus Hippolyt) c. 7. Accesserunt alii haeretici qui dicuntur Secundum Phrygas; sed horum non una doctrina est. sunt enim qui Kata Proclum dicuntur, sunt et alii qui Secundum Aeschinem pronuntiantur. hi habent aliam communem blasphemiam, aliam blasphemiam non communem, sed peculiarem et suam. et communem quidem illam, qua in apostolis quidem dicant spiritum sanctum fuisse, paracletum non fuisse, et qua dicant paracletum plura in Montano dixisse quam Christum in evangelium protulisse, nec tantum plura, sed etiam meliora et maiora. privatam autem blasphemiam illi qui sunt Kata Aeschinem hanc habent, qua adiciunt etiam hoc, ut dicant Christum ipsum esse filium et patrem.

EPIPHANIUS

25 *Panarion* libro: 48. 1. Ἀπὸ τούτων ἔτερα πάλιν αἱρεσίς ἀνακύπτει τῶν Φρυγῶν καλούμενη, σύγγρονος γενομένη, τούτοις καὶ αὐτοῖς διαδεχομένη, αὗτοὶ γάρ γεγόνασι περὶ τὸ ἐννεακαιδένατον ἔτος Ἀντωνίου τοῦ εὑζεβίδος τοῦ μετὰ Ἀδριανὸν καὶ ὁ Μαρκίων δὲ καὶ οἱ περὶ Τατιανὸν καὶ οἱ ἡπ' αὐτοῖς διαδεξάμενοι Ἐγκρατίται ἐν χρόνοις Ἀδριανοῦ καὶ μετὰ Ἀδριανὸν.

1. Οὗτοι γάρ οἱ κατὰ Φρύγας καλούμενοι δέχονται πᾶσαν γραφήν, πάλαιαν καὶ νέαν διαθήκην, καὶ νεκρῶν ἀνάστασιν ὅμοιας λέγουσι. Μοντανὸν δὲ τινα προφήτην αὐγούσιν ἔχειν καὶ Πρίσκιλλαν καὶ Μαξιμίλλαν προφήτιδας· οἵς προσέχοντες τὸν νοῦν ἐξέτρεψαν. περὶ δὲ πατρὸς καὶ οἰοῦ καὶ ἀγίου πνεύματος ὅμοιας φρονοῦσι· τῇ ἀγίᾳ κατολικῇ ἐκκλησίᾳ. ἀπέσχισαν δὲ αὐτοῖς... προσέχοντες πνεύματι πλάνης καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων. διτὶ δεῖ ἴματς, φησί, τὰ χαρίσματα δέγεσθαι . . .

2. Ίδοι γάρ ἐξ αὐτῆς τῆς ὑποικέσσως ἐλέγχονται μὴ δυναμένοι πληροῦν τὰ ὡπ' αὐτῶν ἐν φιλονεπτίᾳ ὑπισχγοῦμενα. εἰ γάρ δεῖ χαρίσματα δέγεσθαι καὶ δεῖ εἶναι ἐν ἐκκλησίᾳ χαρίσματα, πῶς οὐκέτι μετὰ Μοντανὸν καὶ Πρίσκιλλαν καὶ Μαξι-

I Tertull. opera ed. Oehler 14 opera ed. Dindorf II, 426 ff. u. III. 710 ff.; vgl. Voigt, E. verscholl. Urkunde d. antimont. Kampfes 27 i Tim. 4, 1

μιλλαν ἔχουσι προφήτας; ἄρα ἥργησεν ἡ χάρις; οὐκ ἀργεῖ δὲ ἡ χάρις ἐν ἀγίαις ἐκκλησίαις, μὴ γένοιτο. εἰ δὲ ἔως τινὸς προεφήτευσαν οἱ προφῆτεύσαντες, καὶ οὐκέτι προφῆτεύουσιν, ὅρα οὕτε Πρίσκιλλα οὗτε Μαξίμιλλα προεφήτευσαν μετὰ τὰς προφητείας τὰς διὰ τῶν ἀγίων ἀποστόλων ἐν τῇ ἀγίᾳ ἐκκλησίᾳ 5 δοκιμασθείσας. κατὰ δύο οὖν τρόπους ἐλεγχθήσεται ἡ αὐτῶν ἀνοια· ἡ γάρ δεῖξωσιν εἶναι προφήτας μετὰ Μαξίμιλλαν, ἵνα μὴ ἀργήσῃ ἡ παρ' αὐτοῖς λεγομένη χάρις, ἡ οἱ περὶ Μαξίμιλλαν φευδόπροφῆται εὑρεθήσονται, μετὰ τὸν ὄρον τῶν προφητικῶν χαρισμάτων τολμήσαντες οὐκ ἀπὸ ἀγίου πνεύματος, 10 ἀλλ' ἀπὸ πλάνης δαιμονίων ἐνθουσιασθῆναι καὶ φαντασιάσαι τοὺς ἀκούοντας αὐτῶν. καὶ οὕτως ἐξ αὐτῶν τῶν παρ' αὐτοῖς λεγομένων ὁ ἐλεγχος πρὸς αὐτοὺς ῥηθήσεται. φάσκει γάρ ἡ λεγομένη παρ' αὐτοῖς Μαξίμιλλα ἡ προφῆτις ὅτι φησί „μετ' ἐμὲ προφήτης οὐκέτι ἔσται, ἀλλὰ συντέλεια“...¹⁵ αὕτη, δὲ εἶπε μετ' αὐτὴν εἶναι συντέλειαν, καὶ οὕπω συνετέλεσθη, μάλιστα τοσούτων βασιλέων γενομένων καὶ τοσούτου γρόγονοι ὑπερβεβηκότος. ἔτη γάρ ἔστιν ἔκποτε πλείω ἐλάσσω διακόσια ἐνενήκοντα ἔως τούτου τοῦ ἡμετέρου χρόνου, δωδεκάτου ἔτους Οὐαλεντινιανοῦ καὶ Οὐάλεντος καὶ Γρατιανοῦ²⁰ βασιλείας, καὶ οὕπω ἡ συντέλεια κατὰ τὴν αὐχήσασαν ἔκποτην προφήτιδα, μὴ γνοῦσαν μηδὲ τὴν ἡμέραν τῆς αὐτῆς τελευτῆς... εἰ γάρ λέγει Μαξίμιλλα ὅτι προφήτης οὐκέτι ἔσται, ὅρα ἀναιρεῖ τὸ εἶναι παρ' αὐτοῖς τὸ χάρισμα καὶ εἰς ἔτι δεῦρο φέρεσθαι. εἰ δὲ ἔως αὐτῆς μένει τὸ χάρισμα, ὡς προεῖπον, ὅρα καὶ αὐτῇ²⁵ οὐκ ἔστιν τῶν χαρισμάτων.

3. Πεπλάνηται γάρ· ἐσφράγισε γάρ ὁ κύριος τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐπλήρωσεν αὐτῇ τὰ χαρίσματα. ὅτε γάρ ἡγ χρεία ἐν προφήταις, ἐν ἀληθινῷ πνεύματι καὶ ἐρωμένῃ διανοίᾳ καὶ παρακολουθοῦντι νῷ οἱ αὐτοὶ ἄγιοι τὰ πάντα ἐπροφήτευον,³⁰ ἐμπιπλώμενοι πνεύματος ἀγίου, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν ἐκ πνεύματος χαρισμάτων ἐκάστῳ διδομένων καὶ κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως πρὸς τὸ συμφέρον. τί οὖν συμφέρου οὕτοι εἰρήκασιν, ἡ ποίησιν ἀνάλογον τῆς πίστεως; πῶς δὲ οὐχὶ μᾶλλον

² ἀγίᾳ ἐκκλησίᾳ Dind. ¹² οὕτως Voigt: ὅπως hss u. ausgg.
¹⁵ προφῆτις Dind. ²¹ αὐχήσασαν Voigt: ἡχήσασαν hss u. ausgg.

οῖτοι εἰσιν περὶ ὧν εἰπεν ὁ κύριος ὅτι ..προσέχετε ἀπὸ τῶν φευδοπροφητῶν. οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων. οἵτινες εἰσι λόγοι ἄρπαγες". συγκρίνοντες γάρ τὰ παρ' αὐτῶν εἰρημένα καὶ τὰ κατὰ τὴν παλαιὰν διατήκην καὶ τὰ καινὴν εν ἀληθείᾳ ὅντα καὶ ἐν ἀληθείᾳ γενόμενα καὶ πεπροφητευμένα δοκιμάστωμεν ποια προφητεία τιγγάνει, ποια δὲ φευδοπροφητεία.

4 Εὖθης γάρ ὁ Μοντανός φησιν· Ιδού. ὁ ἀνθρωπος ὁ τοι εἰ λύρα, καὶ γὰρ ἐφίπταμαι ὁ τοι πλὴν τρον. ὁ ἀνθρωπος κοιμάται, καὶ γὰρ γρηγορῶ. Ιδού, κύριός ἐστιν ὁ ἐξετάζων καρδίας ἀνθρώπων καὶ διδοὺς καρδίαν ἀνθρώποις . . .

Εἰ δὲ θελγάουτι παραπλέκειν τὴν ἀληθείαν τὸ φεῦδος καὶ ἀνοητεῖν τὸν νοῦν τὸν τῆς ἀκριβείας ἐπιμελόμενον, ἔωντοις δὲ ἐπισωρεύονται λόγους. δι' ὧν παραποιητεύονται τὴν ἔωντὸν πλάνην ὄμοίαν τινὰ [ἴνα] λέγοντες, ἵνα δὴ παρατίσσωσιν ἀπὸ τοῦ τὴν ἀγίαν γραφὴν εἰρηκέναι „ἐπέβαλεν ὁ Θεὸς ἔκστασιν ἐπὶ τὸν Ἀδάμ. καὶ ὑπνωσεν“. . . οἱ ἀλλὰ οὐκ ἦν ἔκστάσει φρενῶν καὶ διανογμάτων. εἰπής γάρ ἀναστάς ἐπέγυνο καὶ εἶπε ..τοῦτο γάρ ὅστοιν ἐκ τῶν ὁστῶν μωροῦ καὶ σάρξ ἐκ τῆς σαρκὸς μωροῦ αὕτη, καὶ γένηται γυνή, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὕτης ἐλέγεται αὕτη". καὶ ἐπίσταται γάρ, ὡς ὀράξ, καὶ τὰ πρώτα καὶ τὰ παρόντα καὶ προφητεύει περὶ τῶν μελλόντων. . .

5 Εἰ δὲ καὶ περὶ τοῦ „ἐγὼ εἰπον ἐν τῇ ἔκστάσει μωροῦ, πᾶς ἀνθρωπος φεύστησί“ λεκτέον, ἔτέρα πάλιν αὕτη, η̄ δύναμις, οὐχ ὃν τρόπον τινὸς ἀφράινοντος ἀνθρώπου καὶ ἐκστατικοῦ, μη̄ γένοιτο. ἀλλὰ ὑπερθυμάζοντος, καὶ διανοούμενοι ὑπὲρ τὸν κατὰ τὴν συνήθειαν λογισμὸν τῶν συμμέτρως ὄρωμάνων τε καὶ πραττομένων. ἐπειδὴ γάρ ἐθαύμασεν ὁ προφήτης, καὶ διὰ θαυμασμὸν ἐνταῦθα λέγει. γεγόνασι δὲ ἐν ἔκστάσει οἱ προφῆται. οὐκ ἐν ἔκστάσει λογισμῶν. γέγονε γάρ καὶ Ηέτρος ἐν ἔκστάσει, οὐχὶ μη̄ παρακολουθῶν τῷ λόγῳ, ἀλλ᾽ ὄρων ἀντὶ τῆς καθηγμεριῆς ἀκολουθίας ἔτερα παρὰ τὰ τοῖς ἀνθρώποις ὄρωμάνα. . . ἐγένετο δὲ καὶ Ἀβραὰμ ἐν ἔκστάσει, οὐκ ἐν

1 Mt. 7, 15 4 τὰ + Petav. Dind. 17 Gen. 2, 21 20 Gen. 2, 23
22 Barn. I, 7 24 Ps. 115, II 34 Gen. 15, 12

στάσει φρενῶν, ἀλλὰ ἐν ἐκστάσει φόβου. . . καὶ ὄρδς, ὡς
ἔστιν ἰδεῖν τὰ πάντα ἐν ἀληθείᾳ παρὰ τοῖς προφήταις εἰρημένα,
καὶ ἐν ἐρρωμένῃ διανοίᾳ καὶ σώφρονι λογισμῷ, καὶ οὐκ ἐν
παραπληξίᾳ.

8 Εἰ δὲ καὶ πάλιν θελήσοις λέγειν· οὐχ ὅμοια τὰ
πρώτα χαρίσματα τοῖς ἐσχάτοις, πόθεν τοῦτο ἔχουσι
δεῖξαι: ὅμοιως γὰρ ἀληθίλοις οἱ ἄγιοι προφῆται καὶ οἱ ἄγιοι
ἀπόστολοι προεψήτευσαν. . . Ἀγαθὸς γὰρ προφητεύων ἔλεγεν
καὶ μετὰ σχῆματος θαυμαστοῦ αἰνιτόμενος, λαβὼν τὴν
ζώνην τοῦ Παύλου καὶ δύσας τοῖς ἴδιοις ποσίν „Οὗτος, οὗ ἔστιν¹⁰
ἡ ζώνη, αὕτη, δύσουσιν εἰς Ἱερουσαλήμ“. ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐν¹¹
Αντιοχείᾳ κατήλθον προφῆται, καὶ κατήγγελλον λιμὸν ἔσσεσθαι
καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης. καὶ οὐδὲ διέπεσεν ὁ τούτων λόγος.
ἀλλ' ἵνα δεῖξῃ αὐτοὺς ἀληθεῖς προφῆτας, ἡ γραφὴ εὐθὺς
ἐπιφέρει λέγουσα „Γῆτις ἐγένετο ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος“.¹²
Παῦλος δὲ ὁ ἀγιώτατος ἀπόστολος προφητεύων ἔλεγε „Τὸ δὲ
πνεῦμα ῥητῶς λέγει, ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐνστήσονται καροὶ¹³
γαλεποὶ“ καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ πάλιν ἄλλοτε ὅτι „ἀποστήσονται
τινες τῆς ὑγιαινούσης διδασκαλίας, προσέχοντες πλάνοις καὶ
διδασκαλίαις δαιμόνων, κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμά-²⁰
τῶν, ἢ ὁ θεὸς ἔκτισεν εἰς μετάληψιν τοῖς μετ' εὐχαριστίας“. ὡς
σαφῶς ἐφ' ὅμιν καὶ τοῖς ὅμοιοις ὅμιν πεπλήρωται ἐξ
αὐτῶν τῶν προκειμένων. αἱ γὰρ πλείους τῶν αἱρέσεων τούτων
τὸ γαμεῖν κωλύουσιν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων παραγγέλλουσιν . . .

9 Ἡ δὲ ἀγία ἐκκλησία καὶ παρθενίαν δοξάζει καὶ μονό-²⁵
τητα καὶ ἀγνείαν καὶ γηροσύνην ἐπαινεῖ, καὶ γάμον σεμνὸν
τιμᾷ καὶ δέχεται . . . γάιρει μὲν ἐπὶ τοῖς τὰ δοκίμια τῆς θεο-
σεβίας δυναμένοις ἐνδείκνυσθαι καὶ παρθενίαν ἀσκεῖν αἱρουμέ-
νοις καὶ ἀγνείαν καὶ ἐγκράτειαν· τὴν δὲ μονογαμίαν τιμᾷ. . .
οὗτοι δὲ κωλύουσι κατὰ τὸ εἰρημένον „κωλυόντων γαμεῖν“.³⁰
ἐκβάλλουσι γὰρ τὸν δευτέρῳ γάμῳ συναφθέντα καὶ ἀναγκάζουσι
μὴ δευτέρῳ γάμῳ συνάπτεσθαι. . .

10 Ο δὲ Μοντανὸς οὗτος ὁ αὐχῶν ἑαυτὸν εἶναι προφήτην
καὶ πλανήσας τοὺς ὑπ' αὐτοῦ πεπλανημένους ἀσύστατα κατὰ

τῆς θείας γραφῆς διηγεῖται. λέγει γάρ ἐν τῇ ἑαυτοῦ λεγομένῃ προφητείᾳ τὸ λέγεις τὸν ὑπὲρ ἄνθρωπον τῷ ζόμενον: λαμψει τάρ. φησίν, ὁ δίκαιος ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἔκατοντα πλασίαν, οἱ δὲ μικροὶ ἐν ὑμῖν τῷ ζόμενοι λαμψουσιν ἔκατοντα πλασίαν ὑπὲρ τὴν σελήνην. ὁ δὲ κύριος ἐλέγχει τὸν τοιούτον, ὁ ἔχων τὴν ἔξουσίαν χαρισσεῖται τὸ λάμπεν τὰ πρόσωπα τῶν ἀγίων . . . οὐκ ἐπιγγείλατο κατὰ τὸν Μοντανόν, ἀλλὰ φησιν „λάμψει ὑμῶν τὰ πρόσωπα ὡς ὁ ἥλιος“.

11 Εἰς δὲ προστίθησιν ὁ αὐτὸς Μοντανὸς οὕτω λέγων ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ καταγιγόμενος ἐν ἀνθρώπῳ. . . . ἀσύμφωνος τοίνυν παντάπασιν ὁ τοιούτος τῶν θείων γραφῶν τύρεθη, ὡς παντὶ τῷ σαφές ἐστι τῷ νοινεγώς ἐντυγχάνοντι. εἰ τοίνυν ἀσύμφωνος ὑπάρχει, ἀλλότριός ἐστι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. . . .

Εἴτα πάλιν φησὶ τὸ ἔλεεινὸν ἀνθρωπάριον Μοντανός, ὅτι οὗτε ἀγγελος οὗτε πρέσβυς, ἀλλὰ ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς πατήρ ἥλιον. ταῦτα δὲ λέγων φωραθήσεται ἀλλότριος ὁν. Χριστὸν μὴ δοξάζων. ἐν πᾶν χάρισμα ἐκκλησιαστικὸν ἐν ἐκκλησίᾳ τῇ ἡγίᾳ δοιτὲν ἐν ἀληθείᾳ ἐδόξασεν. . . 12 Εἰτάγεται δὲ ἡμῖν πάλιν καὶ Μαξιμίλλαν. . . . εὐθὺς γάρ αὕτη ἡ Μαξιμίλλα ἡ παρὰ τοῖς τοιούτοις κατὰ Φρύγας οὕτω καλούμενοις ἀκούσατε, ὡς παιδεῖς Χριστοῦ. τί λέγει· ἐμοὶ μὴ ἀκούσητε, ἀλλὰ Χριστοῦ ἀκούσατε. καὶ ἐν οἷς ἐδόξετε Χριστὸν δοξάζειν πεπλάνηται. εἰ γάρ τὸν τοῦ Χριστοῦ, ἔλεγεν ἀν κατὰ τοὺς ἀγίους ἀποστόλους ὡς ἔκαστος λέγει, Πέτρος μὲν πρῶτος λέγων ὅτι „γῆμεις παρ' αὐτοῦ ἡκούσαμεν“, καὶ αὐτοῦ τοῦ κυρίου λέγοντος „ὁ ὑμῶν ἀκούων ἐμοὶ ἀκούει“. καὶ τοῦ Παύλου λέγοντος „μαρτυρεῖ μοι γίνεσθε, καὶ τός καὶ τοῦ Χριστοῦ“. αὕτη δὲ ἀληθεύει φευδομένη καὶ μὴ βούλομένη. . . .

13 Φάσκει δὲ πάλιν ἡ αὐτὴ Μαξιμίλλα, ἡ τῆς παρακολουθίας γνώσις καὶ διδασκαλία, ἵνα χλευαστικῶς εἴπω. ὅτι ἀπέστειλέ με κύριος τοῦτον τοῦ πόνου καὶ τῆς συνθήκης καὶ τῆς ἐπαγγελίας αἱρετιστίγνη, μηγιντίγνη, μέρμηνευτίγνη. ἡγαγκατμένον, θέλοντα καὶ μὴ θέλοντα, μαθεῖν γνῶσιν θεοῦ. . . . ὅρα γάρ ἐνταῦθα

τὸν οὕτω λαλήσαντα, ἡγαγκασμένον ἔσυτὸν ἀποφίγναντα, οὐχ
έκουσίδι γνώμη...

14 Τυμῶς! δὲ οἱ τοιοῦτοι καὶ τόπον τινὰ ἕργμον ἐν τῇ
Φρυγίᾳ. Πέπουζάν ποτε καλουμένην πόλιν, νῦν δὲ ἥδαφισμένην.
καὶ φασιν ἐκεῖσε κατιέναι τὴν ἄγωθεν Τερουσαλήμ. ὅθεν ἐκεὶ
ἀπερχόμενοι μνιστήριά τινα ἐπιτελοῦσιν ἐν τῷ τόπῳ καὶ ἀγιά-
ζουσιν, ὡς ὑπολαμβάνουσιν. ἔστι γάρ καὶ τὸ γένος ἐν τῇ
Καππαδοκίᾳ καὶ Γαλατίᾳ καὶ ἐν τῇ προειρημένῃ Φρυγίᾳ, ὅθεν
κατὰ Φρύγας ἡ αἵρεσις καλεῖται. ἀλλὰ καὶ ἐν Κιλικίᾳ καὶ
ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ πλεῖστον.

49, 1 . . φασὶ γάρ οὗτοι οἱ κατὰ Φρύγας, εἴτ' οὖν Πρι-
σκιλλιανοί, ἐν τῇ Πεπούζῃ ἡ Κυντιλλαν ἡ Πρίσκιλλαν, οὐκ
ἔγω ἀκριβώς λέγειν, μίαν δὲ ἐξ αὐτῶν, ὡς προεῖπον ἐν τῇ
Πεπούζῃ πεντηρυθράκεναι, καὶ τὸν Χριστὸν προειλγανθέναι,
συνιπνωκέναι τε αὐτῇ τούτῳ τῷ προσώπῳ, ὡς ἐκείνη ἀπατω- 15
μένη ἔλεγεν. ἐν ίδεᾳ, φησὶ, γυναικὸς ἐσχηματισ-
μένος ἐν στολῇ λαμπρῷ ἥλθε πρός με Χριστός,
καὶ ἐνέβαλεν ἐν ἐμοὶ τὴν σοφίαν, καὶ ἀπεκάλυψέ
μοι τουτονὶ τὸν τόπον εἶναι ἄγιον, καὶ ὡδε τὴν
Τερουσαλήμ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατιέναι . . .

2 Κέγρηγται δὲ οὗτοι παλαιῆς καὶ καινῆ διαθήκη, καὶ
ἀνάστασιν νεκρῶν ὄμοιώς φάσκουσι. Κυντιλλαν δὲ ἔχουσιν
ἀργυρὸν ὅμα Πρισκιλλῆ. τῇ καὶ παρὰ τοῖς κατὰ Φρύγας.
φέρουσι δὲ μαρτυρίας πολλὰς ματαίας, χάριν διδόντες τῇ Εὔα.
ὅτι πρώτη, βέβρωκεν ἀπὸ τοῦ ἔδου τῆς φρονήσεως. καὶ τῇ 25
ἀδελφὴν τοῦ Μιωσέως προφήτιδα λέγουσιν, εἰς μαρτυρίαν τῶν
παρ' αὐτοῖς καθισταμένων γυναικῶν ἐν οἰκίᾳ. ἀλλά, φασί,
τέσσαρες θυγατέρες ἦσαν τῷ Φιλίππω προφητεύουσαι. πολ-
λακις δὲ ἐν τῇ αὐτῶν ἐπικλησίᾳ εἰσέρχονται λαμπαδηφοροῦσαι
έπτά τινες παρθένοι, λευχείμονες, δηθεν ἐργόμεναι, ἵνα προ- 30
φητεύσωσι τῷ λαῷ. οἱ δὲ τρόπον τινὰ ἐνδεικνύμεναι ἐνθουσια-
σμοῦ τοῖς παροῦσι λαοῖς ἀπάτην ἐργάζονται, κλαίειν τε ποιοῦσιν
πάντας ὡς εἰς οἴκτον μετανοίας ἀγουσαί, δάκρυα χεόμεναι καὶ
σχήματί τινι ἐποδυρόμεναι τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον. ἐπίσκοποι τε
παρ' αὐτοῖς γυναικες καὶ πρεσβύτεροι γυναικες καὶ τὰ ἄλλα. ὡς μη- 35
δὲν διαφέρειν φύσιν· „ἐν γάρ Χριστῷ Ιησοῦ οὕτε ἀρσεν οὕτε θῆλυ“.

51. 33. Εἰτά τινες ἔξι αὐτῶν πόλιν ἐπίλαμβάνονται τούτοις τοῖς ἥρησιν ἐν αὐτῇ τῇ Ἀποκάλυψει, καὶ φάσκουσιν ἀντιλέγοντες ὅτι εἶπε πόλιν ἡγράψον τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐκκλησίας τῷ ἐν Θιατείροις· καὶ οὖν ἔνι ἐκεῖ ἐκκλησία Χριστιανῶν ἐν τοῖς Θιατείροις. πῶς οὖν ἔγραψεν τῇ μῆτρῃ οὕτη; καὶ εἰρίσκονται οἱ τοιοῦτοι ἔκπτωτοι ἀναγκάζοντες ἔξι αὐτῶν ὡν κηρύκτους κατὰ τῆς ἀληθείας ὄμολογειν. ἐὰν γάρ εἴπωσιν, οὖν ἔνι νῦν ἐκκλησία εἰς Θιατείρα, δεικνύονται προπεφτησυκένται τὸν Ιωάννην ἐνοικησάντων γάρ τοῖτων ἐκεῖσε καὶ τῶν πατέρων Φρίγας καὶ δικηρή λίκιν ἀρπαξάντων τὰς διανοίας τῶν ἀκεραίων πιστῶν. μετήνομαν τὴν πᾶσαν πόλιν εἰς τὴν αὐτῶν αἵρεσιν, οἷς τε ἀργούμενοι τὴν Ἀποκάλυψιν κατὰ τοὺς λόγους τούτους εἰς ἀνατροπήν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐστρατεύοντο. νῦν δὲ διὰ τὸν Χριστὸν ἐν τῷ γαστρὶ τούτῳ, μετὰ χρόνον ριζὴ ἐτῶν. ἔστιν γὰρ ἐκκλησία καὶ αὕτη, καὶ δίκαια τινὲς ἐκεῖσε τυγχάνουσι· τότε δὲ γὰρ πᾶσα ἐκκλησία ἐκενώθη εἰς τὴν πατέρα Φρόγας. διὸ καὶ ἐπούδασε τὸ ἄγιον πνεῦμα ἀποκαλύψαι ἡμῖν πῶς ἡμεῖς πλανάσσοιται γὰρ ἐκκλησία μετά τὸν χρόνον τῶν ἀποστόλων, τοῦ τε Ιωάννου καὶ τῶν κατεξῆταις· διὸ γάρ χρόνος μετὰ τὴν αὐτήν τοις ἀνάληψιν ἐπὶ ἐνενήκοντα τρισιν ἔτεσιν, ὡς μελλούσης τῆς ἐκεῖσε ἐκκλησίας πλανάσθαι καὶ γωνεύεσθαι ἐν τῇ πατέρᾳ Φρίγας αἵρεσει.

PHILASTRIUS

Haer. 49. Alii autem post istos surrexerunt, cata Frigas, in Frigia provincia habitantes. isti prophetas et legem accipiunt, patrem et filium et spiritum confitentur, carnis surrectionem expectant, quae et catholica ecclesia praedicat. quosdam autem suos prophetas id est Montanum nomine et Priscillam et Maximillam adiungunt, quos neque prophetae neque Christus nuntiavit. addunt etiam plenitudinem sancti spiritus non per apostolos beatos Christo dante fuisse concessam, sed per illos suos pseudoprophetas aestimant imperitam, et separant se a catholica ecclesia propter illos suos

pseudoprophetas et falsos doctores. hi mortuos baptizant, publice mysteria celebrant, Pepuzam villam suam, quae sic dicitur in Frigia, Hierusalem appellant, ubi Maximilla et Priscilla et ipse Montanus vitae tempus vanum el infructuosum habuisse dinoscuntur. ubi et mysterium Cyniconum et infantis 5 execranda celebratur impietas. dicunt enim eos de infantis sanguine in pascha miscere in suum sacrificium, suisque ita ubique emittere perniciosis et falsis satellitibus.

DIDYMUS

De trinitate III, 41. Καὶ Μοντανιστῶν γί πλάγη, ἐν τού-¹⁰ τοις πρώτον, ὅτι ἀπομαντεύονται ἐν πρόσωπον εἴναι τῶν τριῶν θείων ὑποστάσεων· Μοντανὸς γάρ, φησίν, εἰπεν· Ἐγώ εἰμι· ὁ πατήρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ ὁ παράκλητος. καὶ πρὸς σύστασιν δῆθεν τούτου προφέρουσιν .. ὅπερ θυματίως εἴπεν ὁ υἱός (Ιον. 14, II. 23; 10, 30; 14, 9. 26) δεύτερον,¹⁵ ὅτι ... ἐκεῖνοι λέγουσιν τὸν Μοντανὸν ἐλγλυθέναι καὶ ἐσγη-
κέναι τὸ τέλειον τὸ τοῦ παρακλήτου, τοιτέστιν τὸ τοῦ ἄγιου πνεύματος Ἀλλ’ εἰπεν, φησίν, ὁ Χριστός „εἴτι πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ’ οὐ δύναται βαστάζειν ἄρτι· ὅταν δὲ ἔλθῃ ἐκεῖνος τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀληθείαν“, καὶ „ἄφ’ ἔαυτοῦ οὐ λαλήσει, ἀλλ’ ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήφεται καὶ ἀναγγέλει ὑμῖν“ καὶ „ἐκεῖνος ἐμὲ διδάσκει“, καὶ πάλιν „οὐκ ἀφίσω ὑμᾶς ὀρφανούς, ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς“. ἤλθεν οὖν δῆθεν, ὅταν Μοντανός. — τρίτον ὅτι κατακευάζοντες δει-
ξαί, τόν τε Μοντανὸν ἐσγηκέναι τὸ τέλειον τοῦ παρακλήτου²⁰ τίγιν τε Πρίσκιλλαν καὶ Μαξίμιλλον προφήτιδας (Lücke) ἔγραψαν Μοντανῷ, λέγοντες· ὅτι ὑμεῖς οὐ πιστεύετε μετὰ τὴν πρώτην ἐπιφάνειαν τοῦ δεσπότου εἴναι προφήτας. εἰπεν δέ, φησίν, ὁ σωτήρ· „ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω πρὸς ὑμᾶς προφήτας καὶ σαφοὺς καὶ γραμματεῖς· καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποκτείνετε καὶ²⁵ σταυρώσετε καὶ ἐξ αὐτῶν μαστιγώσετε ἐν ταῖς συναγωγαῖς ὕμῶν“ προφήτιδας δὲ οἵδεν γί γραψή τὰς Φιλίππων τέσ-
σαρας θυγατέρας, τὴν Δεβρώραν, Μαριάμ τὴν ἀδελφὴν Ἡαρών

5 cynicorum hss 9 nach Patrol. gr. 39 s. 984 ff. 18 ff Joh. 16, 12 ff. 14, 18 29 Mt. 23, 34 32 Act. 21, 9 33 Iud. 4, 4. Exod. 15, 20 ff.

καὶ τὴν θεοτόκον Μαριάμ . . . βίβλους δὲ συνταχείσας ἐξ ὀνομάτους αὐτῶν οὐκ οἶδεν. ἀλλὰ καὶ ἐκώλυσεν ὁ ἀπόστολος . . . οὗτε παρὰ πάντας Μοντανὸς οὐδὲ ἔγρω οὐδὲ ἔσχεν τὸ ἄγιον πνεῦμα, τοῦτο οὐγίτεις. καὶ τούτῳ μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ σωτῆρος καὶ τῷ ἐπιφοίτηρι τοῦ ἀγίου πνεύματος πλέον ἡ μετὰ ἔκατον ἔτη, γενόμενος ἴερεὺς πρώτον εἰδώλον.

HIERONYMUS

Eccles. 41. Testimonia, quae de Iohannis evangelio congregata tibi quidam Montani sectator ingessit, in quibus salvator noster se ad patrem iturum missurumque paraclitum pallicetur, in quod promissa sint tempus et quo completa sint tempore apostolorum Acta testantur . . . Si igitur apostolus Petrus (Act. 2, 14—18) . . et prophetiam et promissionem domini illo tempore completam memoravit, quomodo possumus nobis tempus aliud vindicare? quodsi vulerint respondere et Philippi deinceps quattuor filias prophetasse et propheten Agabum repperiri et in divisionibus spiritus inter apostolos et doctores prophetas quoque apostolo scribente formatos ipsumque Paulum multa de futuris haeresibus et de fine saeculi prophetasse, sciant a nobis non tam prophetiam repellere, quae domini signata est passione, quam eos non recipi, qui cum scripturae veteris et novae autoritate non congruant. — Primum in fidei regula dis repamus nos patrem et filium et spiritum sanctum in sua unumquemque persona ponimus, licet substantia copulemus: illi Sabellii dogma sententes trinitatem in unius personae angustias cogunt, nos secundas nuptias non tam adpetimus, quam concedimus Paulo iubente, ut viduae adolescentulæ nubant; illi in tantum scelerata putant iterata coniugia, ut, quicumque hoc fecerit, adulter habeatur, nos unam quadragesimam . . totò nobis orbe congruo ieuniamus; illi tres in anno faciunt quadragesimas . . . apud nos apostolorum locum episcopi tenent; apud eos episcopus tertius est. habent enim primos de Pejusa Phrygiae patriarchas, secundos quos appellant κανόνος, atque ita in tertium, id est paene ultimum, gradum episcopi

² 1 Tim. 2, 12 8 ed. Hilberg s. 311 16 Act. 21, 9 17 Act. 11, 28, 21, 10. 1 Cor. 12, 4—11 19 Act. 20, 29f. 1. Tim. 4, 1ff. 1 Th. 4, 15ff. 2 Th. 2, 3ff. 28 1 Tim. 5, 14 34 κανόνος : canonus und cenonus hss; vgl. cod. Iustinian. I, 5, 20

devolvuntur . . . illi ad omne paene delictum ecclesiae obseruant fore; nos cotidie legimus „malo paenitentiam peccatoris quam mortem“ etc.

ORIGENES

Catene ed. Cramer (Oxf. 1841) zu Cor. s. 279, 3 ff. zu 1 Cor. 5 14, 34. ταῦτης δὲ τῆς ἐντολῆς οὐκ ἡσαν οἱ τῶν γυναικῶν μαθήται. οἱ μαθητευθέντες Πρισκίλλη καὶ Μαξιμίλλη, οἱ Χριστοῦ τοῦ ἀνδρὸς τῆς γύνακος . . . τέσσαρες, φασί, θυγυτέρες ἡσαν Φιλίππου τοῦ εὐαγγελιστοῦ καὶ προεφήτευον. εἰ δὲ προεφήτευον, τί ἄτοπόν ἔστι καὶ τὰς ἡμετέρας, ὡς φασὶν ἐκεῖνοι, προφήτιδας προφητεύειν; ταῦτα δὲ λόγοι μὲν λέγοντες, ὅτι αἱ ὑμέτεραι προεφήτευον, δεῖξατε τὰ σημεῖα τῆς προφητείας ἐν αὐταῖς. δεύτερον δέ, εἰ καὶ προεφήτευον αἱ θυγατέρες Φιλίππου, ἀλλ’ οὐκ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἔλεγον· οὐ γάρ ἔχομεν τοῦτο ἐν τοῖς Πράξεσιν τῶν ἀποστόλων· ἀλλ’ οὐδὲ ἐν τῇ παλαιᾷ. Δεβ- 15 βῶρα μεμαρτύρεται προφῆτις εἶναι. λαβοῦσα δὲ Μαριαμ ἡ ἀδελφὴ Ἰακώβου τὸν τύμπανον, ἐξῆργε τῶν γυναικῶν . . . οὐκ ἂν εὗροις, ὅτι Ὁλδὰ προφῆτις οὖσα ἐλάλησε τῷ λαῷ, ἀλλ’ ἐν τινι ἐλθόντι πρὸς αὐτήν.

In Titum (V, 291 *Lommatsch*). Requisierunt quidam, 20 utrum haeresin an schisma oporteat vocari eos, qui Cataphryges nominantur observantes falsos prophetas et dicentes: Ne accedas ad me, quoniam mundus sum; non enim accepi uxorem, nec est sepulcrum patens guttur meum, sed sum Nazareus Dei, non bibens vinum sicut illi. 25

TERTULLIAN

De monogamia. I Haeretici nuptias auferunt, psychici ingenerunt. ille nec semel, isti non semel nubunt. quid agis, lex creatoris? inter alienos spadones et aurigas tuos tantundem quereris de domestico obsequio quantum de fastidio extraneo. proinde 30 te laedunt qui abutuntur quemadmodum qui non utuntur. verum neque continentia eiusmodi laudanda, quia haeretica est, neque licentia defendenda, quia psychica est. illa bla-

² Ezech. 18, 23 13 ff. Act. 21, 9. Jud. 4, 4. Ex. 15, 20.
4 Reg. 22, 14 27 Opp. ed. Oehler

sphemati, ista luxuriat; illa destruit nuptiarum Deum, ista confundit. petes nos autem, quos spiritales merito dici facit (agnitio) spiritualium charismatum, continentia tam religiosa est quam licentia vera iusta, quandoquidem ambae cum creatore sunt. continentia legem nuptiarum honorat, licentia temperat. illa non cogitur, ista regitur; illa arbitrium habet, haec modum. unum matrimonium novimus, sicut unum Deum, magis honorem referit lex nuptiarum, ubi habet et pudorem. sed psychici non recipientibus spiritum ea quae sunt spiritus non placent. ita. dum quae sunt spiritus non placent, ea quae sunt carnis placebunt, ut contraria spiritus. „caro, inquit, adversus spiritum concupiscit, et spiritus adversus carnem.“ quid autem concupiscet caro quam quae magis carnis sunt propter quod et in primordio extranea spiritus facta est. „Non,“ inquit, permanebit spiritus meus in istis hominibus in aevum, eo quod caro sint.“

2 Itaque monogamiae disciplinam in haeresim exprobavit, nec ulla magis ex causa paracletum negare coguntur, quam dum existimant novae disciplinae institutorem, et quidem durissimae illis, ut iam de hoc primum consistendum sit in generali retractatu, an capiat paracletum aliquid tale docuisse quod aut novum deputari possit adversus catholicam traditionem aut onerosum adversus levem sarcinam domini. de utroque autem ipse dominus pronuntiavit. dicens enim, „ad huius multa habeo quae loquar ad vos, sed nondum potestis portare ea, cum venerit spiritus sanctus, ille vos ducet in omnem veritatem“. satis utique praetendit ea docturum illum quae et uiva existimari possint, ut nunquam retro edita, et aliquando onerosa, ut idcirco non edita. ergo, inquis, haec argumentatione quidvis novum et onerosum paracletum adscribi poterit, et si ab adversario spiritu fuerit. non utique adversarius enim spiritus ex diversitate praedicationis appareret primo regulam adulterans fidei. et ita ordinem adulterans disciplinac, quia cuius gradus prior est, eius corruptela antecedit, id est fidei, quae prior est disciplina. ante quis de Deo haereticus sit necesse est, et tunc de instituto. paracletus autem multa habens edocere quae in illum distulit dominus secundum praefinitionem, ipsum primo Christum contestabitur quem credimus, cum toto ordine Dei creatoris, et ipsum glorificabit, et de ipso commemorabit, et sic de principali

11 Gal. 5, 17 14 Gen. 6, 3 23 Mt. 11, 30 24 Joh. 16, 12 f.
27 ea acturum ausgg. 38 ff. Joh. 15, 26. 16, 14. 14, 26

regula agnitus illa multa quae sunt disciplinarum revelabit, fidem dicente pro eis integritate praedicationis, licet novis, quia nunc revelantur, licet onerosis, quia nec nunc sustinentur, non alterius tamen Christi quam qui habere se dixit et alia multa quae a paracleto edocerentur, non minus istis onerosa 5 quam illis a quibus nondum tunc sustinebantur.

14 Si enim Christus abstulit quod Moyses praecepit, quia „ab initio non fuit sic“, nec sic ideo ab alia venisse virtute reputabitur Christus, cur non et paracletus abstulerit quod Paulus indulxit, quia et secundum matrimonium ab initio non 10 fuit, nec ideo suspectus habendus sit, quasi spiritus alienus, tantum ut Deo et Christo dignum sit quod superducitur? si Deo et Christo dignum fuit duritiam cordis tempore expleto compescere, cur non dignius sit et Deo et Christo infirmitatem carnis tempore iam collectiore discutere? . . . regnavit duritia 15 cordis usque ad Christum, regnaverit et infirmitas carnis usque ad paracletum. nova lex abstulit repudium — habuit quod auferret — nova prophetia secundum matrimonium, non minus repudium prioris. . . . et quoisque infirmitas ista impudentissima in expugnando meliora perseverabit? tempus eius, 20 donec paracletus operaretur, fuit, in quem dilata sunt a domino quae tunc sustineri non poterant, quae iam nemini competit portare non posse, quia per quem datur portare posse non deest. . . .

15 Quae igitur hic duritia nostra, si non facientibus 25 voluntatem Dei renuntiamus? quae haeresis, si secundas nuptias, ut illicitas iuxta adulterium iudicamus? quid enim est adulterium nisi matrimonium illicitum? notat apostolus, qui in totum nubere prohibebant, qui et de cibis interdicebant, quos Deus condidit. nos vero non magis nuptias auferimus, 30 si secundas recusamus, quam cibos reprobamus, cum saepius ieunamus.

De iejunio adversus psychicos. 1 Mirarer psychicos, si sola luxuria tenerentur, qua saepius nubunt, si non etiam ingluvie lacerarentur, qua ieunia oderunt. monstrum scilicet 35 haberetur libido sine gula, cum duo haec tam unita atque concreta sint, ut si disiungi omnino potuissent, ipsi prius ventri pudenda non adhaererent. specta corpus, et una regio est. denique pro dispositione membrorum ordo vitiorum. prior venter, et statim cetera saginae substructa lascivia est; per 50

7 Mt. 19, 8 15 1 Cor. 7, 29 21 operatur 22 sustinere
21 Joh. 16, 12f. 29 1 Tim. 4, 3 33 Opp. ed. Reifferscheid-Wissowa

edaciatem salacitas transit. agnoscet igitur animalem fidem studio carnis, qua tota constat, tam multivorantiae quam multinubentiae pronom, ut merito spiritalem disciplinam pro substantia aemulam in hac quoque specie continentiae accuset. perinde gulae freues imfluenter per nullas interdum vel seras vel aridas escas, quemadmodum et libidini per unicas nuptias. piget iam cum talibus congregari, pudet etiam de eis alterari quorum nec defensio verecunda est. quomodo enim protegant castitatem et sobrietatem sine taxatione adversariorum? quinam isti sint semel nominabo: exteriores et interiores botuli psychorum. hi paracleti controversiam faciunt: propter hanc novae prophetiae recusantur: non quod alium Deum praedicent Montanus et Priscilla et Maximilla, nec quod Iesum Christum solvant, nec quod aliquam fidei aut spei regulam evertant, sed quod plane doceant saepius ieunare quam nullere. deinde quidem nubendi iam solidimus monogamiae defensionem. nunc de castigatione virtus secundae vel magis primae continentiae pugna est. arguunt nos, quod ieunia propria custodiamus, quod stationes plerumque in vesperam preducamus, quod etiam xerophagias observemus, sicut antea cibum ab omni carne et omni iurulentia et uvidioribus quibusque pomis, nec quid vinositatis vel edamus vel potemus: lavacri quoque abstinentiam, congruentem arido victui. novitatem igitur obiectant, de cuius indictio praescrivant aut haec res in iudicandam si humanae praesumptio est, aut pseudoprophetiam pronuntiandam si spiritualis indictio est, dum quaque ex parte anathema audiamus qui aliter adnuntiamus.

2 Nam quod ad ieunia pertineat, certos dies a Deo institutis opponunt, ut cum in Levitico praescripsit dominus Moysi decimam mensis septimi diem placationis, „Sancta, inquiens, erit vobis dies, et vexabitis animas vestras, et omnis anima, quae vexata non fuerit in illa die, exterminabitur de populo suo“. certe in evangelio illos dies ieuniis determinatos putant in quibus ablatus est sponsus, et hos esse ian solos legitimos ieuniiorum Christianorum, abolitis legalibus et propheticis vetustatisbus, ubi volunt enim, adgnoscunt quid sajat, „Lex et prophetae usque ad Iohannem.“ Itaque de cetero indifferenter ieunandum ex arbitrio, non ex imperio novae disciplinae, pro temporibus et causis uniuscuiusque: sic et apostolos observasse, nullum aliud imponentes iugum certorum et in-

5 perinde Wissowa: proinde 7 etiam: iam 17 f. secunda . . .
prima 29 Lev. 16, 29 ff. 23, 27 34 Mt. 9, 15 (Mr. 2, 20. Lc. 5, 35)
36 Lc. 16, 16. Mt. 11, 13 40 Act. 15, 10

commune omnibus obeundorum iejuniorum, proinde nec statio-
num, quae et ipsae suos quidem dies habeant quartae feriae
et sextae, passive tamen currant, neque sub lege praecepti
neque ultra supremam diei, quando et orationes fere hora
nona concludat, de Petri exemplo, quod Actis refertur. xero-
phagias vero novum affectati officii nomen et proximum eth-
nicae superstitioni, quales castimoniae Apim, Isidem et Magnam
Matrem certorum eduliorum exceptione purificant, cum fides
libera in Christo ne Iudaicae quidem legi abstinentiam quorun-
dam ciborum debeat, semel in totum macellum ab apostolo 10
admissa, detestatore eorum qui sicut nubere prohibeant, ita
iubeant cibis abstinere a Deo conditis. et ideo nos esse iam
tunc praenotatos „in novissimis temporibus abscedentes a fide,
intendentes spiritibus mundi seductoribus, doctrinis mendacilo-
quorum inustam habentes conscientiam“. quibus, oro te, igni-
bus? credo, quibus nuptias saepe deducimus et cenas quo-
tidie coquimus? sic et cum Galatis nos quoque percuti aiunt,
observatores dierum et mensium et annorum. iaculantur
interea et Esaiam pronuntiasse, „Non tale iejunium dominus
elegit“, id est non abstinentiam cibi, sed opera iustitiae quae
subtexit; et ipsum dominum in evangelio ad omnem circa
victum scrupulositatem compendio respondisse, non his com-
municari hominem quae in os inferantur, sed quae ex ore
proferantur, cum et ipse manducaret et biberet usque in nota-
tionem: „ecce homo vorator et potator!“ sic et apostolum 25
docere, quod „esca nos Deo non commendet, neque abun-
dantes, si edamus, neque deficientes, si non edamus“. his
et huiusmodi sensibus eo iam subtiliter tendunt, ut unusquis-
que pronior ventri possit supervacua nec adeo necessaria
existimare sublati vel deminuti vel demorati cibi officia, pree-
ponente scilicet Deo iustitiae et innocentiae opera. et scimus
quales sint carnalium commodorum suasoriae, quam facile
dicatur: opus est de totis praecordiis credam, diligam Deum
et proximum tanquam me. „in his enim duobus praecepsit
tota lex pendet et prophetae“. non in pulmonum et intesti-
norum meorum inanitate.

10 Aequae stationes nostras ut indicias, quasdam vero et
in serum constitutas novitatis nomine incusat, hoc quoque
munus et ex arbitrio obeundum esse dicentes et non ultra

5 Act. 3, 1 10 1 Cor. 10, 25 13 1 Tim. 4, 1 f. 17 Gal.
4, 10 19 Ies. 58, 5 ff. 22 Mt. 15, 11 25 Mt. 11, 19 26 1 Cor.
8, 8 33 1 Tim. 1, 5 34 Mt. 22, 37 ff. 37 indignas

nonam detinendum, de suo scilicet more . . . Haec autem propter illos qui se putant ex forma Petri agere quam ignorant: non quasi respuamus nonam, cui et quarta sabbati et sexta plurimum fungimur, sed quia eorum quae ex traditione observantur tanto magis dignam rationem adferre debemus, quanto parent scripturae auctoritate, donec aliquo caelesti charismati aut confirmentur aut corrigantur.

12 Ut ab Iohanne paracletus obmutuisset, et ipsi nobis prophetae in hanc maxime causam extitissimus, iam non dico ad exorandam Dei iram nec ad impetrandam tutelam eius aut gratiam, sed ad praemuniendam per nosmet ipsos novissimorum temporum condicione m dicentes omnem ταπεινοφρόνησιν, cum carcer ediscendus et fames ac siti exercendae et tam inediae quam anxii virtus usurpanda sit . . . 13 . . . si et ex hominis edicto et in unum omnes ταπεινοφρόνησιν agitatis, quomodo in nobis ipsam quoque unitatem ieunctionum et xerophagiarum et stationum denotatis? nisi forte in senatus consulta et in principum mandata coitionibus opposita delinquimus. spiritus sanctus, cum in quibus vellet terris et per quos vellet praedicaret, ex providentia imminentium sive ecclesiasticarum temptationum sive mundialium plagarum, qua paracletus id est advocatus ad exorandum iudicem dicitur. huiusmodi officiorum remedia mandabat, puta, nunc ad exercendam sobrietatis et abstinentiae disciplinam; humi qui recipimus, necessario etiam quae tunc constituit observamus. . . aguntur praeterea per Graecias illa certis in locis concilia ex universis ecclesiis, per quae et altiora quaeque in commune tractantur, et ipsa representatio totius ncmnis Christiani magna veneratione celebratur. et hoc quam dignum fide auspicante congregari undique ad Christum! „vide, quam bonum et quam iucundum habitare fratres in unum!“ hoc tu psallere non facile nosti, nisi quo tempore cum compluribus cenar. conventus autem illi stationibus prius et ieunctionibus operati dolere cum dolentibus et ita demum congaudere gaudentibus norunt. si et ista sollemnia, quibus tunc praesens patrocinatus est sermo, nos quoque in diversis provinciis fungimur in spiritu invicem representati, lex est sacramenti.

De pudicitia. 1 Audio etiam edictum esse propositum, et quidem peremptorium. pontifex scilicet maximus, quod est episcopus episcoporum, edicit: Ego et moechiae et fornicationis delicta paenitentia functis dimitto. o edictum cui ad-

30 Ps. 132, 1 34 Rom. 12, 15 38 Opp. ed. R.-Wissowa
39 peremptorem | est + Ursinus 41 del. paen. + Gelenius | funes

scribi non poterit Bonum factum! et ubi proponetur liberalitas ista? ibidem, opinor, in ipsis libidinum ianuis, sub ipsis libidinum titulis. illic eiusmodi paenitentia promulganda est ubi delinquentia ipsa versabitur; illic legenda est venia quo cum spe eius intrabitur. sed hoc in ecclesia legitur, et 5 in ecclesia pronuntiatur, et virgo est. absit, absit a sponsa Christi tale p̄aeconium! illa, quae vera est, quae pudica, quae sancta, carebit etiam aurum macula. non habet quibus hoc reppromittat, et si habuerit, non reppromittit, quod et terrenum Dei templum citius spelunca latronum 10 appellari potuit a domino quam moechorum et fornicatorum. erit igitur et hic adversus psychicos titulus, adversus meae quoque sententiae retro penes illos societatem, quo magis hoc mihi in notam levitatis obiectent. nunquam societatis repudium delicti p̄aeiudicium est. quasi non facilius sit 15 errare cum pluribus, quando veritas cum paucis ametur.

2 Ceterum Deus, inquiunt, bonus et optimus et misericors et miserator et misericordiae plurimus, quam omni sacrificio anteponit, non tanti dicens peccatoris mortem quam paenitentiam, „salutificator omnium hominum et maxime fidelium“. 20 itaque et filios Dei misericordes et pacificos esse oportebit, donantes invicem sicut et Christus donavit nobis, non iudicantes, ne iudicemur. „domino enim suo stat quis vel cadit; tu quis es, ut servum iudices alienum?“ „dimitte et dimittetur tibi.“

21 . . si et ipsos beatos apostolos tale aliquid induluisse 25 constaret, cuius venia a Deo, non ab homine competenter, non ex disciplina, sed ex potestate fecissent . . . exhibe igitur et nunc mihi, apostolice, prophetica exempla, ut agnoscam divinitatem, et vindica tibi delictorum eiusmodi remittendorum potestatem. quod si disciplinae solius officia sortitus es, nec 30 imperio praesidere, sed ministerio, quis aut quantus es indulgere, qui neque prophetam nec apostolum exhibens cares ea virtute cuius est indulgere? Sed habet, inquis, potestatem ecclesia delicta donandi. hoc ego magis et agnosco et dispono, qui ipsum paracletum in prophetis novis habeo dicentem: 35 Potest ecclesia donare delictum, sed non faciam, ne et alia delinquant.

De resurr. carnis. 11 De quibus luculenter et paracletus per prophetidem Priscam Carnes sunt et carnem oderunt.

10 Mt. 21, 13 17 ff. Ioel 2, 13. Mt. 9, 13. Ezech. 33, 11.
1 Tim. 4, 10 22 Mt. 7, 2 23 Rom. 14, 4 24 Lc. 6, 37 38 alii
Harnack 39 Opp. ed. Oehler II, 480

De exhort. castitatis. 10 Item per sanctam prophetidem Friscam ita evangelizatur, quod sanctus minister sanctimoniam noverit ministrare. Purificantia enim concordat, ait, et visiones vident, et ponentes faciem deorsum setiam voces audiunt manifestas, tam salutares quam et occultas.

De fuga. 9 Spiritum vero si consulas, quid magis sermone illo (scil. timor non est in dilectione) spiritus probat: namque omnes paene ad martyrium exhortantur, non ad fugam: ut et illius commemoremur: Publicaris, inquit, bonum tibi est; qui enim non publicatur in hominibus, publicatur in domino. ne confundaris, iustitia te producit in medium. quid confunderis laudem ferens? potestas fit, cum conspiceris ab hominibus. Sic et alibi: Nolite in lectulis nec in aborsibus et febribus mollibus optare exire, sed in martyriis, uti glorificetur qui est passus pro vobis. — Vgl. de anima 55: si pro Deo occumbas, ut paracletus monet, non in mollibus febribus et in lectulis, sed in martyriis.

11 Quod (Ezech. 34, 2; Jerem. 23, 1) nunquam magis fit, quam cum in persecutione destituitur ecclesia a clero. si et spiritum quis agnoverit, audiet fugitivos denotantem.

Ad Prax. 1 Idem (Praxeas) tunc episcopum Romanum. agnoscentem iam prophetias Montani Priscae Maximillae et ex ea agnitione pacem ecclesiis Asiae et Phrygiae inferentem. falsa de ipsis prophetis et ecclesiis eorum adseverando et praecessorum eius auctoritates defendendo coegit et litteras pacis revocare iam emissas et a proposito recipiendorum charis-
30 matum concessare.

8 Protulit enim Deus sermonem, quemadmodum etiam paracletus docet, sicut radix fruticem et fons fluvium et sol radium.

30 Hic (filius) interim acceptum a patre munus effudit. spiritum sanctum, tertium nomen divinitatis et tertium gradum maiestatis, unius praedicatorem monarchiae, sed oikonomiae interpretatorem.

De anima. 9 nam quia spiritualia charismata agnoscimus, post Iohannem quoque prophetiam meruimus consequi. est

1 Opp. ed. Oehler I, 752 7 Opp. ed. Oehler I, 478 18 ed.
Wissowa I, 388 f. 21 Opp. ed. Oehler I, 481 25 ed. Kroymann
s. 2, 1 ff. 10, 19 ff. 50, 31 f. 39 Opp. ed. Wissowa I, 310

hodie soror apud nos revelationum charismata sortita, quas in ecclesia inter dominica sollemnia per ecstasin in spiritu patitur; conversatur cum angelis, aliquando etiam cum domino, et videt et audit sacramenta, et quorundam corda dinoscit et medicinas desiderantibus submittit. iam vero prout scripturae leguntur aut 5 psalmi canuntur aut allocutiones proferuntur aut petitiones delegantur, ita inde materiae visionibus subministrantur. forte nescio quid de anima disserueramus, cum ea soror in spiritu esset. post transacta sollemnia dimissa plebe, quo usu solet nobis renuntiare quae viderit (nam et diligentissime digeruntur, 10 ut etiam probentur), inter cetera (inquit) ostensa est mihi anima corporaliter et spiritus videbatur.

MONTANΟΥ ἐκ τῶν ψδῶν

Μίαν ὁ Χριστὸς ἔχει τὴν φύσιν καὶ τὴν ἐνέργειαν καὶ πρὸ τῆς σαρκὸς καὶ μετὰ τῆς σαρκὸς, ἵνα μὴ διάφορος γένηται, ἀνόμοια καὶ διάφορα πράττων.

ACTA DISPUTATIONIS ACHATII

4, 8 Martianus ait: Cataphryges aspice, homines religionis antiquae, ad mea sacra conversos reliquisse quae fuerant et nobiscum diis vota persolvere.

¹³ Doctrina patrum de incarnatione verbi ed. Diekamp s. 306
¹⁷ Acta mart. selecta ed. O. v. Gebhardt s. 119, 12ff.

20

Tabulae in Usum Scholarum

Editae sub cura Johannis Lietzmann.

Wie die vom gleichen Herausgeber und Verlag veröffentlichten Kleinen Texte für Vorlesungen und Uebungen es sich zur Aufgabe stellen, Quellschriften von geringem Umfang in einer Form und Ausstattung vorzulegen, die sie zur Grundlage des wissenschaftlichen Unterrichts geeignet erscheinen läßt, so sind diese Tafelwerke dazu bestimmt, das für die historisch-philologischen Fächer wichtigste Anschauungsmaterial in einer Gestalt zu bieten, welche technisch allen Anforderungen der Wissenschaft entspricht und dabei doch einen für den Studenten erschwinglichen Preis anzusetzen gestattet. Denn es ist allerdings für den akademischen Unterricht von höchster Bedeutung, daß der Lernende auch die für die Schulung seines Auges bedeutsamen Lehrmittel selbst besitzt und sie nicht nur gelegentlich auf den Bibliotheken oder in den Museen zu Gesicht bekommt. Der Preis von ca. 6 Mark für das gebundene Exemplar wird deshalb möglichst beibehalten werden.

1. **Specimina codicum Graecorum Vaticanorum** collegerunt Pius Franchi de Cavalieri et Johannes Lietzmann. 1910. XVI S. 50 Tafeln in Lichtdruck. Geb. in Leinenband 6 M. Auf Karton gedruckt in ganz Pergament 12 M.
2. **Papyri Graecae Berolinenses** collegit Wilhelm Schubart. 1911. XXXIV S. 50 Tafeln in Lichtdruck. Geb. in Leinenband 6 M., in ganz Pergament 12 M.
3. **Specimina codicum Latinorum Vaticanorum** collegerunt Franciscus Ehrle S. J. et Paulus Liebaert. 1912. XXVI S. 50 Tafeln in Lichtdruck. Geb. in Leinen 6 M., in ganz Pergament 12 M.
4. **Inscriptiones latinae.** Collegit Ernestus Diehl. 1912. XXXIX S. 50 Tafeln in Lichtdruck. Geb. in Leinen 6 M., in ganz Pergament 12 M.
5. **Handschriften der Reformationszeit**, ausgewählt von Georg Mentz. 1912. XXXVIII S. 50 Tafeln in Lichtdruck. Geb. in Leinen 6 M., in ganz Pergament 12 M.
6. **Antike Porträts** bearbeitet von Richard Delbrück. Ausgewählte Porträtköpfe auf 62 Lichtdrucktafeln und zahlreichen Abbildungen im Text. Geb. in Leinen 12 M., in ganz Pergament 20 M.
7. **Inscriptiones Graecae** collegit Otto Kern. 1913. XXIII S. 50 Tafeln in Lichtdruck. Geb. in Leinen 6 M., in ganz Pergament 12 M.
8. **Specimina codicum orientalium** conlegit E. Tisserant. 1914. 80 Tafeln in Lichtdruck. Geb. in Leinen 20 M., in ganz Pergament 30 M.

Jenaer Historische Arbeiten

herausgegeben von

Alexander Cartellieri und Walter Judeich.

Heft 1: **Guilelmus Neubrigensis**, ein pragmatischer Geschichtsschreiber des 12. Jahrhunderts. Von Dr. Rudolf Jahncke. Preis: 4 Mark.

Heft 2: **Die Entwicklung der Landeshoheit der Vorfahren des Fürstenhauses Reuß (1122—1329).** Von Dr. Walter Finkenwirth
Preis: 2 Mark 50 Pf.

Heft 3: **Marius, Saturninus und Glaucia.** Beiträge zur Geschichte der Jahre 106—100 v. Chr. Von Dr. Frederick Walter Robinson M. A.
Preis: 4 Mark.

Heft 4: **Papst Gregor VIII.** Von Dr. Gustav Kleemann.
Preis: 1 Mark 80 Pf.

Heft 5: **Beiträge zur Geschichte von Lesbos im vierten Jahrhundert.** Von Dr. Hans Pistorius.
Preis: 4 Mark 50 Pf.

KLEINE TEXTE FÜR VORLESUNGEN UND ÜBUNGEN

HERAUSGEGEBEN VON HANS LIETZMANN

- 1 DAS MURATORISCHE FRAGMENT und die monarchianischen prologen zu den evangelien, hrsg. v. H. Lietzmann. 2. Aufl. 16 S. 0.30 M.
- 2 DIE DREI ÄLTESTEN MARTYROLOGIEN, hrsg. v. H. Lietzmann 2. Aufl. 18 S. 0.40 M.
- 3 APOCRYPHA I: Reste d. Petrus evangeliums, d. Petrus apocalypse u. d. Kerygma Petri, hrsg. v. E. Klostermann. 2. Aufl. 16 S. 0.30 M.
- 4 AUSGEWÄHLTE PREDIGTEN I: Origenes homilie X zum Jeremias, homilie VII zum Lukas, homilie XXI zum Jesus, hrsg. v. E. Klostermann. 2. Aufl. 25 S. 0.70 M.
- 5 LITURGISCHE TEXTE I: Zur gesch. d. orientalischen taufe u. messe im 2. u. 4. jahrh., ausgew. v. H. Lietzmann. 2. Aufl. 16 S. 0.30 M.
- 6 DIE DIDACHE hrsg. v. H. Lietzmann. 3. Aufl. 16 S. 0.30 M.
- 7 BABYLONIEN-ASSYRIISCHE TEXTE, übers. v. C. Bezold. I. Schöpfung und Sintflut. 2. Aufl. 24 S. 0.40 M. [21 S. 0.40 M.]
- 8 APOCRYPHA II: Evangelien, hrsg. v. E. Klostermann. 2. Aufl.
- 9 PTOLEMAEUS BRIEF AN DIE FLORA hrsg. v. A. Harnack. 2. Aufl. 10 S. 0.30 M.
- 10 DIE HIMMELFAHRT DES MOSE, hrsg. v. C. Clemens. 16 S. 0.30 M.
- 11 APOCRYPHA III: Agrapha, slavische Josephusstücke, Oxyrhynchusfr. 1911 hrsg. v. E. Klostermann. 2. Aufl. 26 S. 0.50 M.
- 12 APOCRYPHA IV: Die apokryphen briefe des Paulus an die Laodicener und Korinther, hrsg. v. A. Harnack. 2. Aufl. 0.60 M.
- 13 AUSGEWÄHLTE PREDIGTEN II: Fünf festpredigten Augustins in geheimer prosa, hrsg. v. H. Lietzmann. 16 S. 0.30 M.
- 14 GRIECHISCHE PAPYRI hrsg. v. H. Lietzmann. 2. Aufl. 32 S. 0.80 M.
- 15/16 DER PROPHET AMOS, Hebräisch und Griechisch, hrsg. v. J. Meinhold und H. Lietzmann. 32 S. 1.00 M. [0.80 M.]
- 17/18 SYMBOLE DER ALten KIRCHE, ausgew. v. H. Lietzmann. 32 S.
- 19 LITURGISCHE TEXTE II: Ordo missae secundum missale romanum, hrsg. v. H. Lietzmann. 2. Aufl. 32 S. 0.40 M.
- 20 ANTIKE FLUCHTAFELN hrsg. v. R. Wünsch. 2. Aufl. 31 S. 0.70 M.
- 21 DIE WITTENBERGER U. LEISNIGER KASTENORDNUNG 1522, 1523, hrsg. v. H. Lietzmann. 24 S. 0.60 M.
- 22/23 JÜDISCH-ARAMÄISCHE PAPYRI AUS ELEPHANTINE sprachlich und sachlich erklärt v. W. Staerk. 2. Aufl. 38 S. 1.30 M.
- 24/25 LUTHERS geistliche Lieder, hrsg. v. A. Leitzmann. 31 S. 0.60 M.
- 26/28 LATEINISCHE CHRISTLICHE INSCHRIFTEN mit einem anhang jüdischer inschriften, ausgew. u. erkl. v. E. Diehl. 2. Aufl. 86 S. 2.20 M.
- 29/30 RES GESTAE DIVI AVGUSTI, hrsg. u. erkl. v. E. Diehl. 2. Aufl. 40 S. 1.20 M. [15 S. 0.40 M.]
- 31 ZWEI NEUE EVANGELIENFRAGMENTE hrsg. u. erkl. v. H. B. Swete.
- 32 ARAMÄISCHE URKUNDEN z. gesch. d. Judentums im VI u. V jahrh vor Chr. sprachl. u. sachl. erkl. v. W. Staerk. 16 S. 0.60 M.
- 33/34 SUPPLEMENTUM LYRICUM (Archileichus Alcaeus Sappho Corinna Pindar) hrsg. v. E. Diehl. 2. Aufl. 44 S. 1.20 M.
- 35 LITURGISCHE TEXTE III: Die konstantinopolitanische messliturgie vor dem IX. jahrhundert v. A. Baumstark. 16 S. 0.40 M.

- 36 LITURGISCHE TEXTE IV: Martin Luthers Von ordnung gottesdiensts. Taufbüchlein, Formula missae et communionis 1523 hrsg. v. H. Lietzmann. 24 S. 0.60 M.
- 37 LITURGISCHE TEXTE V: Martin Luthers Deutsche Messe 1526 hrsg. v. H. Lietzmann. 16 S. 0.40 M.
- 38/40 ALTLATEINISCHE INSCHRIFTEN hrsg. v. E. Diehl. 2. Aufl. 92 S. 2.40 M., gbd. 2.80 M.
- 41/43 FASTI CONSULARES IMPERII ROMANI (30 v. Chr. – 565 n. Chr.) mit Kaiserliste bearb. v. W. Liebenam. 128 S. 3 M., gbd. 3.40 M.
- 44/46 MENANDRI reliquiae nuper repertae hrsg. v. S. Sudhaus. 65 S. 1.80 M., gbd. 2.20 M. [mann. 64 S. 1.50 M.]
- 47/49 LATEINISCHE ALTKIRCHLICHE POESIE ausgewählt v. H. Lietz-
- 50/51 URKUNDEN ZUR GESCHICHTE DES BAUERNKRIEGES UND DER WIEDERTÄUFER hrsg. v. H. Böhmer. 36 S. 0.80 M.
- 52/53 FRÜHBYZANTINISCHE KIRCHENPOESIE I: Anonyme hymnen des V.–VI. Jahrhunderts ediert v. Dr. Paul Maas. 32 S. 0.80 M.
- 54 KLEINERE GEISTLICHE GEDICHTE DES XII JAHRHUNDERTS hrsg. v. A. Leitzmann. 30 S. 0.80 M.
- 55 MEISTER ECKHARTS BUCH D. GÖTTLICHEN TRÖSTUNG U. VON DEM EDLEN MENSCHEN hrsg. v. Ph. Strauch. 51 S. 1.20 M.
- 56 POMPEIANISCHE WANDINSCHRIFTEN hrsg. v. E. Diehl. 60 S. 1.80 M.
- 57 ALTITALISCHE INSCHRIFTEN hrsg. v. H. Jacobsohn. 32 S. 0.80 M.
- 58 ALTJÜDISCHE LITURG. GEBETE hrsg. v. W. Staerk. 32 S. 1.00 M.
- 59 DER MIŠNATRAKTAT BERAKHOTH IN VOKALISIERTEM TEXT herausg. v. W. Staerk. 16 S. 0.60 M.
- 60 EDWARD YOUNGS GEDANKEN ÜBER DIE ORIGINALWERKE übersetzt von H. E. v. Teubern hrsg. v. K. Jahn. 46 S. 1.20 M.
- 61 LITURGISCHE TEXTE VI: Die Klement. liturgie a. d. Const. apost. VIII mit anhängen hrsg. v. H. Lietzmann. 32 S. 0.80 M.
- 62 VULGÄRLEIN. INSCHRIFTEN hrsg. v. E. Diehl. 180 S. 4.50 M. gbd. 5 M.
- 63 GOETHES ERSTE WEIMARER GEDICHTSAMMLUNG mit varianten hrsg. v. A. Leitzmann. 35 S. 0.80 M., gbd. 1.20 M.
- 64 DIE ODEN SALOMOS aus dem syrischen übersetzt mit anmerkungen von A. Ungnad und W. Staerk. 40 S. 0.80 M.
- 65 AUS DER ANTIKEN SCHULE. Griechische texte auf papyrus holztafeln ostraka ausgew. u. erklärt v. E. Ziebarth. 33 S. 2. Aufl. 0.80 M.
- 66 ARISTOPHANES Frösche mit ausgewählten antiken scholien herausgeg. v. W. Süss. 90 S. 2 M., geb. 2.40 M. [56 S. 1.20 M.]
- 67 DIETRICH SCHERNBERGS Spiel von Frau Jutten hrsg. v. E. Schröder.
- 68 LATEINISCHE SACRALINSCHRIFTEN ausg. v. F. Richter. 45 S. 0.90 M.
- 69 POETARVM VETERVM ROMANORVM reliquiae selegit E. Diehl. 165 S. 2.50 M., geb. 3.— M.
- 70 LITURGISCHE TEXTE VII: Die Preussische Agende im auszug hrs geg. v. H. Lietzmann. 42 S. 0.80 M., geb. 1.— M.
- 71 CICERO PRO MILONE mit dem commentar des ASCONIVS und den SCHOLIA BOBIENSIA hrsg. v. P. Wessner. 1.60 M., geb. 2.— M.
- 72 DIE VITAE VERGILIANAE hrsg. v. E. Diehl. 60 S. 1.50 M.
- 73 DIE QUELLEN VON SCHILLERS UND GOETHES BALLADEN zusammen- gestellt v. A. Leitzmann. 51 S. 3 Abb. 1.20 M., geb. 1.50 M.
- 74 ANDREAS KARLSTADT VON ABTUHUNG DER BILDER und das keyn bedtler vnther den christen seyn sollen 1522 und die Wittenberger beutelordnung hrg. v. H. Lietzmann. 32 S. 0.80 M.

- 75 LITURGISCHE TEXTE VIII: Die Sächsische Agende im auszug hrsg. v. H. Lietzmann. 36 S. 0.80 M., geb. 1.— M.
- 76 AUSWAHL AUS ABRAHAM A. S. CLARA hrsg. v. K. Bertsche. 47 S. 1.— M.
- 77 HIPPOCRATIS de aere aquis locis mit der alten lateinischen übersetzung hrsg. v. G. Gundermann. 50 S. 1.20 M.
- 78 RABBINISCHE WUNDERGESCHICHTEN des neutestamentlichen zeitalters in vokal. text mit anmerkungen v. P. Fiebig. 28 S. 1.— M.
- 79 ANTIKE WUNDERGESCHICHTEN zum studium der wunder des Neuen Testaments zusammengestellt. v. P. Fiebig. 27 S. 0.80 M.
- 80 VERGIL AENEIS II mit dem commentar des Servius herausgeg. von E. Diehl. 131 S. 2.— M., geb. 2.50 M. [geb. 1.80 M.]
- 81 ANTI-XENIEN in auswahl hrsg. v. W. Stammer. 68 S. 1.40 M.
- 82 APOLLONIUS DYSCOLUS De pronominebus pars generalis edidit Dr. Paulus Maas. 44 S. 1.— M.
- 83 ORIGENES, EUSTATHIUS V. ANTIOCHIEN, GREGOR V. NYSSA über die Hexe von Endor hrsg. v. Erich Klostermann. 70 S. 1.60 M.
- 84 AUS EINEM GRIECHISCHEN ZAUBERPAPYRUS herausgeg. und erklärt von Richard Wünsch. 31 S. 0.70 M.
- 85 DIE GELTENDEN PAPSTWAHLGESETZE hrsg. v. F. Giese. 56 S. 1.20 M.
- 86 ALTE EINBLATTDRUCKE hrsg. v. Otto Clemen. 77 S. 1.50 M.
- 87 UNTERRICHT DER VISITATOREN an die pfarrherrn im kurfürstentum zu Sachsen herausgeg. von Hans Lietzmann. 48 S. 1.— M.
- 88 BUGENHAGENS BRAUNSCHWEIGER KIRCHENORDNUNG hrsg. v. H. Lietzmann. 152 S. 2.40 M. [2.60 M., geb. 3.— M.]
- 89 EURIPIDES MEDEA mit scholien herausg. von Ernst Dieh. 116 S. DIE QUELLEN VON SCHILLERS WILHELM TELL zusammengestellt v. Albert Leitzmann. 47 S. 1.20 M., geb. 1.50 M.
- SCHOLASTISCHE TEXTE I: Zum Gottesbeweis d. Thomas v. Aquin zusammengestellt v. E. Krebs. 64 S. 1.50 M.
- MITTELHOCHDEUTSCHE NOVELLEN I: Die heidin hrsg. v. L. Pfannmüller. 51 S. 1.20 M. [71 S. 1.50 M., geb. 1.80 M.]
- 90 SCHILLERS ANTHOLOGIE-GEDICHTE kritisch hrsg. v. W. Stammer.
- 91 ALTE UND NEUE ARAMÄISCHE PAPYRI übersetzt und erklärt von W. Staerk. 73 S. 2.— M.
- MITTELHOCHDEUTSCHE NOVELLEN II: Rittertreue. Schlegel hrsg. v. L. Pfannmüller. 63 S. 1.50 M. [64 S. 1.60 M.]
- 93 DER FRANCKFORTER („eyn deutsch theologia“) hrsg. v. W. Uhl.
- 97 DIODORS RÖMISCHE ANNALEN bis 302 a. Chr. samt dem Ineditum Vaticanum hrsg. v. A. B. Drachmann. 72 S. 1.80 M.
- 98 MUSAIOS, HERO U. LEANDROS m. ausgew. varianten u. scholien hrsg. v. A. Ludwigh. 54 S. 1.50 M.
- 99 AUTHENTISCHE BERICHTE über Luthers letzte lebensstunden herausgegeben von Dr. J. Strieder. 42 S. 1.20 M.
- 100 GOETHES RÖMISCHE ELEGIEN nach der ältesten reinschrift hrsg. v. A. Leitzmann. 56 S. Brosch. 1.30 M., geb. 1.70 M.
- 101 FRÜHNEUHOCHDEUTSCHES GLOSSAR von Alfred Götze. VIII u. 136 S. 3.40 M., geb. 3.80 M. [0.50 M.]
- 102 DIE GENERALSYNODAL-ORDNUNG hrsg. von A. Uckley. 20 S.
- 103 DIE KIRCHENGEMEINDE- UND SYNODALORDNUNG f. d. provinzen Preußen, Brandenburg, Pommern, Posen, Schlesien u. Sachsen hrsg. v. A. Uckley. 36 S. 0.90 M. [64 S. 1.50 M.]
- 104 DIE RHEINISCH-WESTFÄL. KIRCHENORDNUNG hrsg. v. A. Uckley.

- 105 MYSTISCHE TEXTE AUS DEM ISLAM. Drei gedichte des Aus d. Arab. übers. u. erläutert v. M. Horten. 18
- 106 DAS NIEDERDEUTSCHE NEUE TESTAMENT nach Emsers Rostock 1530 hrsg. v. E. Weissbrodt. 32 S. 0.80
- 107 HERDERS SHAKESPEARE-AUFSATZ in dreifacher gesta hrsg. v. F. Zinkernagel. 41 S. 1.— M.
- 108 KONSTANTINS KREUZESVISION in ausgew. texten vorge Aufhauser. 26 S. 0.60 M.
- 109 LUTHERS KLEINER KATECHISMUS, der deutsche text schichtlichen entwicklung v. J. Meyer. 32 S. 0.80
- 110 HISTORISCHE ATTISCHE INSCHRIFTEN ausgewählt u. er Nachmanson. 82 S. 2.20 M.
- 111 AUSGEWÄHLTE ILIASSCHOLIEN hrsg. v. W. Deecke. 88
- 112 SUPPLEMENTUM EURIPIDEUM hrsg. v. H. v. Arnim. (Euripidesfunde) 80 S. 2.— M.
- 113 SVPPLEMENTVM SOPHOCLEVVM hrsg. v. E. Diehl. (Eurypylus), 33 S. 0.90 M.
- 114 DIE VERFASSUNG DES DEUTSCHEN REICHES vom Jahre v. L. Bergsträsser. 104 S. 2.20 M.
- 115 GRIECHISCHE INSCHRIFTEN ZUR GRIECHISCHEN STAAT ausgewählt v. F. Bleckmann. 79 S. 2.— M.
- 116 DIE QUELLEN ZU HEINRICH VON KLEISTS MICHAEL Hrsg. von Rudolf Schlösser. 14 S. 0.35 M.
- 117 MEISTER ECKHART: Reden der Unterscheidung, hr. Diederichs. 45 S. 1.— M.
- 118 ORATORVM ET RHETORVM GRAECORVM nova fragmenta ed. 42 S. 1.— M.
- 119 TEXTE ZU DEM STREITE ZWISCHEN GLAUBEN UND WISSE dargestellt von M. Horten. 43 S. 1.20 M.
- 120 HIPPOKRATES ÜBER AUFGABEN UND PFLICHTEN DES einer Anzahl auserlesener Stellen aus dem Corpus Hi hrsg. v. Th. Meyer-Steineg u. W. Schonack. 0.90
- 121 HISTORISCHE GRIECHISCHE INSCHRIFTEN bis auf Alexande ausgewählt u. erklärt v. E. Nachmanson. 60 S. 1.70
- 122 URKUNDEN ZUR ENTSTEHUNGSGESCHICHTE DES DONAT v. Hans von Soden. 56 S. 1.40 M.
- 123 HUGO VON ST. VICTOR SOLILOQUIUM DE ARRHA AN DE VANITATE MUNDI hrsg. v. K. Müller. 51 S. 1.30
- 124 DEUTSCHE LYRIK DES SIEBZEHNTEST JAHRHUNDERTS i hrsg. v. P. Merker. 53 S. 1.40 M.
- 125 LITURGISCHE TEXTE IX: Die Hannoversche Agende im a v. J. Meyer. 30 S. 0.75 M.
- 126 ANTIKE JESUS-ZEUGNISSE vorgel. v. J. B. Aufhauser. 51
- 127 AUSGEWÄHLTE PREDIGTEN JOHANN TAULERS herausg. v mann. 62 S. 1.50 M.
- 128 BÜRGERS GEDICHT DIE NACHTFEIER DER VENUS hrsg Stammler. 56 S. 1.50 M.
- 129 TEXTE ZUR GESCHICHTE DES MONTANISMUS hrsg. v. D. wetsch. 32 S. 0.80 M.

BR

60

· C6

V. 71

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

BT Bonwetsch, Gottlieb
1435 Nathanael
B6 Texte zur Geschichte des
 Montanismus

